

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Mato Džeraldo Dagio
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Būtinoji gintis Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Lietuvoje
Self-Defense in the United States of America and Lithuania**

Vadovas: dr. Justas Namavičius
Recenzentas: prof. dr. Gintaras Goda

Vilnius
2025

Anotacija ir pagrindiniai žodžiai

Šio darbo tikslas yra išanalizuoti būtinios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančius veiksnius ir šių veiksmų raišką Lietuvos būtinios ginties institute. Pateikti galimus sprendimus Lietuvos būtinios ginties instituto reglamentavimo ir modelio tobulinimui. Siekiant įgyvendinti tikslą atliekamas būtinios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančių veiksmų, šių veiksmų raiškos Lietuvos būtinios ginties institute, kitų esminių būtinios ginties elementų Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose tyrimas ir analizė.

Pagrindiniai žodžiai: būtinoji gintis, pareiga trauktis, pilies doktrina, teisė ginti savo poziciją, teisėtumas.

The objective of this thesis is to analyze the factors influencing the characteristics of self-defense models in the United States and to explore how these factors are reflected in the Lithuanian self-defense doctrine. The study also aims to propose potential solutions for improving the legal regulation and structural framework of Lithuania's self-defense system. To achieve this objective, the research entails an in-depth examination and analysis of the key factors shaping the self-defense models in the United States, the manifestation of these factors within the Lithuanian legal context, as well as other essential elements of self-defense as recognized in both Lithuania and the United States.

Keywords: Self-Defense, Duty to Retreat, Castle Doctrine, Stand Your Ground, legality.

Turinys

IVADAS	2
1. BŪTINOSIOS GINTIES SAMPRATA	6
2. BŪTINOSIOS GINTIES MODELIUS JUNG TINĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE LEM IANTYS VEIKSNIAI	13
2.1. Pareigos trauktis (Duty to Retreat) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)	13
2.2. Pilies doktrinos (Castle Doctrine) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)	21
2.3. Teisės ginti savo poziciją (Stand Your Ground) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)	26
3. JUNG TINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ BŪTINOSIOS GINTIES MODELIUS LEM IANČIŲ VEIKSNIŲ RAIŠKA LIETUVOS BŪTINOSIOS GINTIES INSTITUTE	33
IŠVADOS	47
PASIŪLYMAI	49
ŠALTINIAI	50
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56

Ivadas

Šios **temos aktualumas** atsiskleidžia analizuojant teisės į būtinąją gintį realizavimo **problematiką** bei siekiant surasti sprendimo būdus esamiems probleminiams klausimams išspręsti ir numatant potencialiai galinčius kilti probleminius klausimus ir jų sprendimus.

Lietuvoje, nepaisant to, kad teoriniame lygmenyje, atsižvelgiant į būtiniosios ginties instituto reglamentavimą baudžiamajame įstatyme suteikiamos ganėtinai plačios teisės asmeniui panaudoti fizinę jėgą, taip pat ir mirtiną, siekiant apginti save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus, šio instituto taikymas praktikoje ganėtinai komplikuoatas. Pirma, Lietuvoje asmenys pasinaudoję būtiniosios ginties teise, net kai tai akivaizdu, nugenčia, kadangi įprastai yra sulaikomi. Antra, žvelgiant į teismų praktiką matyti, kad būtiniosios ginties situacijos buvimo įrodinėjimas ganėtinai sudėtingas ir ilgai trukti galintis procesas, o tai gali lemti net ir sąlyginai ilgą suėmimą asmeniui, kuris pasinaudojo būtiniosios ginties teise, iki bus įrodyta, kad tai buvo būtiniosios ginties situacija ir gynyba atitiko keliamus reikalavimus. Trečia, būtiniosios ginties ribų peržengimo instituto taikymas ganėtinai problematiškas dėl, iš dalies, sudėtingo būtiniosios ginties ribų peržengimo vertinimo kriterijų.

Siekiant rasti tinkamiausius sprendimo būdus esamai būtiniosios ginties instituto taikymo problematikai išspręsti bei numatyti galinčius kilti probleminius klausimus ir jų sprendimo būdus pasirinkta tirti ne tik Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje įtvirtintą būtiniosios ginties teisės modelį, tačiau ir Jungtinėse Amerikos Valstijose įtvirtintus būtiniosios ginties modelius. Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modeliai pasirinkti dėl to, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose įtvirtinti skirtingais veiksniais paremti, savo turiniu besiskiriantys, modeliai, o didelė valstybės populiacija lemia tai, kad sąlyginai didelis kiekis žmonių susiduria su šio instituto taikymu. Be to, Jungtinėse Amerikos Valstijose įtvirtintas vienas seniausių būtiniosios ginties modelių, kuris kito kintant istoriniam kontekstui bei neišvengiamai modernizacijai. Visa tai lemia galimybę vienu metu apžvelgti ne tik skirtingus modelius, tačiau ir jų kitimą, tobulinimą, kylančias problemas, grėsmes ir galimybes. Lyginant su Lietuvos Respublikos būtiniosios ginties teisės modeliu turiniu panašių būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes, atsiranda galimybė nustatyti galinčią kilti problematiką, kuri galimai dar nekilo dėl sąlyginai mažo Lietuvos Respublikoje su būtiniosios ginties institutu susiduriančio asmenų skaičiaus bei sąlyginai trumpo laikotarpio, egzistuojant mūsų dabartiniam būtiniosios ginties teisės modeliui, taip pat, kylančios problematikos sprendimo galimybes, atsižvelgiant į tai, kaip ši problematika išspręsta Jungtinėse Amerikos Valstijose

įtvirtintuose turiniu panašiuose būtiniosios ginties teisės modeliuose arba atvirkščiai, kodėl tokia problematika nekyla turiniu skirtinguose Jungtinėse Amerikos Valstijose įtvirtintuose būtiniosios ginties teisės modeliuose bei kokios galimybės įgyvendinti šių modelių turinį Lietuvos Respublikos būtiniosios ginties teisės modelyje.

Be to, tiriant būtiniosios ginties teisės modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes, neišvengiamai susiduriama ir su Anglijos istoriniu būtiniosios ginties modeliu, šį modelį lėmusiu pagrindiniu veiksniu, kuriuo rėmėsi pirmosios Jungtinių Amerikos Valstijų valstijos įtvirtindamos savo būtiniosios ginties teisės modelius. Šis platus būtiniosios ginties teisės modelių ypatybių spektras bei su šiais būtiniosios ginties teisės institutais susiduriančių asmenų sąlyginai didelis skaičius leidžia daryti pagrįstas išvadas bei teikti pasiūlymus, kurie gali būti naudingi ne tik mokslinio tyrimo tikslais, tačiau, autoriaus manymu, ir kompetentingiems nacionaliniams teismams, kurie nagrinėja su būtiniosios ginties teisės įgyvendinimu susijusias bylas bei Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjui, akademinėi bendruomenei.

Magistro Tyrimo **originalumas ir mokslinis naujumas** grindžiamas tuo, kad jame pirmą kartą Lietuvos baudžiamosios teisės mokslo kontekste sistemiškai, kompleksiškai ir išsamiai analizuojami būtiniosios ginties modelių ypatybes Jungtinėse Amerikos Valstijose lemiantys veiksniai bei šių veiksnių raiška Lietuvos būtiniosios ginties institute, o tai padeda nustatyti ir apžvelgti kokia Lietuvos būtiniosios ginties teisinio modelio kryptis bei kokia teorinė ir praktinė problematika šios krypties modelio įgyvendinime gali kilti arba kyla, tačiau dar nėra išvelgiama ir / ar plačiai aptariama, bei kokie galimi būtiniosios ginties instituto reglamentavimo ar interpretavimo pokyčiai prisidėtų prie šio instituto tobulinimo. Šiame darbe pateikiamas naujas požiūris į būtiniosios ginties teisėtumą bei galimas doktrininis būtiniosios ginties situacijos egzistavimo sąlygų išskyrimas.

Tyrimo **tikslas** - Išanalizuoti būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančius veiksnius ir šių veiksnių raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute bei esminius būtiniosios ginties elementus Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose identifikuojant ir įvertinant teorines ir praktines problemas bei veiksnių ir elementų įtaką joms. Galimų sprendimų Lietuvos būtiniosios ginties instituto reglamentavimo ir modelio tobulinimui pateikimas.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančius veiksnius bei šių veiksnių raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute.
2. Atskleisti skirtingų būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančių veiksnių istorinį kontekstą bei teorinį ir praktinį įgyvendinimą.

3. Nustatyti ir aptarti būtiniosios ginties egzistavimui būtinas sąlygas ir jų raišką Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modeliuose.
4. Aptarti būtiniosios ginties teisėtumo svarbą ir pasireiškimą Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties institutuose.
5. Pateikti galimus sprendimus Lietuvos būtiniosios ginties instituto reglamentavimo ir modelio tobulinimui.

Atsižvelgiant į tai, kad Jungtinės Amerikos Valstijas sudaro daug valstijų, kurių kiekviena turi savitas teisės normas ir reguliavimus, siekiant magistro darbo tyrimo analizės tikslumo ir išsamumo, tyrimo **ribos** yra apibrėžtos – išsamiai analizuojami tik Niujorko, Floridos ir Kalifornijos valstijų būtiniosios ginties institutą reglamentuojantys teisės aktai bei susijusi teismų praktika, taip pat Lietuvos būtiniosios ginties institutą reglamentuojantys teisės aktai ir su juo susijusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kiek tai aktualu siekiant magistro darbo tikslo.

Magistro darbo tyrimo **objektą** sudaro būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybės lemiančių veiksnių, šių veiksnių raiškos Lietuvos būtiniosios ginties institute, kitų esminių būtiniosios ginties elementų Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose tyrimas ir analizė.

Tyrimo šaltiniai: Vienas iš pagrindinių tyrimo šaltinių aptariant Lietuvos būtiniosios ginties instituto aspektus yra Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Taip pat, kalbant apie Lietuvos būtiniosios ginties institutą remtasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymu ir kitais teisės aktais bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija ir susijusia moksline literatūra. Aptariant Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties institutą pagrindiniai šaltiniai – Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija, Niujorko, Floridos, Kalifornijos ir kitų valstijų baudžiamieji įstatymai, kiti teisės aktai bei Jungtinių Amerikos Valstijų teismų ir Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija būtiniosios ginties klausimu, taip pat aktuali mokslinė literatūra.

Magistro tyrime kompleksiškai remtasi bendraisiais mokslinio pažinimo **metodais**: istoriniu, sisteminės analizės, lyginamuoju, loginiu-analitiniu, lingvistiniu.

istorinis – pateikiant būtiniosios ginties instituto istorinę raidą bei svarbiausių Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modelių ypatybės lemiančių veiksnių raidą; sisteminės analizės metodas naudotas būtiniosios ginties modelių ypatybės Jungtinių Amerikos Valstijų lemiančių veiksnių, būtiniosios ginties instituto egzistavimo sąlygų bei teisėtumo analizei bei tiksliai kitų būtiniosios ginties elementų perteikimui;

lyginamasis – atskleidžiant ir perteikiant Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modelio ypatybes lemiančių veiksnių raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute bei aptariant būtiniosios ginties situacijos egzistavimui būtinų sąlygų ir būtiniosios ginties teisėtumo aspektus ir niuansus Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modeliuose;

loginis-analitinis metodas naudotas apibendrinant Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modelių ypatybes lemiančius veiksnius bei jų raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute ir būtiniosios ginties situacijos egzistavimo sąlygas bei teisėtumą, o taip pat darbo pabaigoje pateikiant bendras tyrimo išvadas ir suformuojant bei pateikiant galimus sprendimus dėl būtiniosios ginties instituto reglamentavimo ir modelio tobulinimo;

lingvistinis – taikytas analizuojant įvairių teisinių terminų prasmės ir tikslaus turinio perteikimo verčiant terminus iš užsienio kalbų tikslu.

1. Būtiniosios ginties samprata

Būtinoji gintis tai valstybės suteikiama teisė asmeniui apsiginti, įtvirtinama instituto, kuris egzistuojant tam tikroms jėgos kiekio ir aplinkybių panaudojimo sąlygoms, priklausančioms nuo teisinėje sistemoje įtvirtinto būtiniosios ginties teisės modelio, pateisina, fizinės jėgos, taip pat ir mirtinos, panaudojimą bei apriboja galimybę traukti fizinę jėgą panaudojusį asmenį, baudžiamojon atsakomybėn, kai tokios fizinės jėgos panaudojimo atveju įprastai asmuo būtų traukiamas, pavidalu.

Kalbant apie šio termino apibrėžimą Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau ir – JAV) kontekste reikia turėti omenyje, kad angliško termino „self-defence“, kuris verčiamas kaip būtinoji gintis reikšmė priklauso nuo konteksto, kuriame jis naudojamas. Angliškas terminas „self-defence“ gali būti verčiamas ne tik kaip būtinoji gintis, kadangi pažodžiui šis žodis reiškia „savęs gynimą“, o tai reiškia, kad jis apima bet kokią gynybą, t. y. civilinę, administracinę ir kt. Tačiau šis terminas taip pat reiškia ir būtinąją gintį taip, kaip ji suprantama lietuvių kalboje.

Nors Lietuvos Respublikoje pagrindinis įstatymas, kuris įtvirtina būtiniosios ginties teisės institutą yra Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, ši teisė kildinama iš pamatinių žmogaus teisių ir laisvių, kurių apsaugą garantuoja valstybė ir, kurios įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Vis dėlto, valstybė ne visada yra pajėgi apginti žmogaus teises ir laisves, todėl baudžiamieji įstatymai leidžia asmeniui pasinaudoti savo prigimtinė teise gintis (Švedas *et al.*, 2019).

Lietuvos Respublikoje būtiniosios ginties teisės institutas egzistavo dar iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992) (toliau ir – Konstitucija) įsigaliojimo. „Lietuvos teisinę mintį būtiniosios ginties klausimu labai glaustais bruožais galima iš dalies atsekti nuo 1588 m. Trečiojo Lietuvos Statuto, nors jis būtiniosios ginties klausimų plačiau ir nereglamentuoja“ (Pavilionis, Merkevičius, 1999). Iš dalies panašus būtiniosios ginties institutas į įtvirtintą šiuo metu, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, buvo įtvirtintas 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 14 straipsnyje. Šiame straipsnyje buvo įtvirtinta, kad veikimas, kuris atitinka baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymius, bet yra padarytas būtiniosios ginties būklėje, t. y. „ginant Tarybų valstybės interesus, visuomenės interesus, savo arba kito asmens asmenybę ar teises nuo pavojingo visuomenei kėsینimosi“ nėra nusikaltimas, jei nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961). Vėliau, 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 14 straipsnyje nuo 1990 m. spalio 9 d. pakeitus žodį „Tarybų“ į „Lietuvos“ valstybės. O nuo 1993 m. liepos 2 d. papildžius ir pakeitus šį

straipsnį buvo įtvirtinta, kad nusikaltimu nėra toks veikimas, „kuris nors ir formaliai atitinka Baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, tačiau padarytas esant būtinajai ginčiai, tai yra ginant save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi, jei tuo nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos.“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961). Tačiau šiame magistro tyrime neabejotinai aktualiausia dabartinė Lietuvos Respublikos būtiniosios ginties teisės samprata, kuri pateikiama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) (toliau ir – BK) V skyriuje. Šiame skyriuje esančio 28 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad asmuo turi teisę į būtinąją gintį, 2 dalyje numatyta, kad asmuo neatsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą jei jis, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi. Taigi, būtinoji gintis pagal Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintas nuostatas tai tokia veika, kuri atitinka baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai, padaroma ginantis, ginant kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi.

Siekiant atskleisti kokia būtiniosios ginties teisės samprata įtvirtinta Jungtinėse Amerikos Valstijose pirmiausiai aktualu apžvelgti kuo skiriasi JAV teisinė sistema nuo Lietuvos Respublikos, kadangi teoriškai tai galėtų lemti skirtingą būtiniosios ginties teisės įtvirtinimo lygmenį ir turėti įtakos taikymui. JAV funkcionuojanti teisinė sistema yra bendroji (angl. *common law*), o Lietuvoje – kontinentinė (angl. *civil law*). Pastebėtina, kad JAV terminas „bendroji teisė“ turi kelias prasmes. Plačiaja prasme bendroji teisė suprantama kaip teisinės sistemos rūšis, tačiau tam tikrame kontekste bendroji teisė apibūdina teismų kuriamą teisę, iš esmės šiuo terminu pakeičiant kartais naudojamą terminą teismų jurisprudencija (angl. *case law*). Todėl, analizuojant JAV teisės šaltinius labai svarbi takoskyra atsižvelgiant į kontekstą ir turinį, kuriame ši sąvoka naudojama. Šiame darbe siekiant išvengti dviprasmybės kalbant apie bendrąją teisę bus naudojami du skirtingi terminai. Bendroji teisė suprantant šį terminą plačiaja prasme ir teismų jurisprudencija suprantant šį terminą siaurąja prasme, kaip teismų kuriamą teisę. Vis dėl to reikėtų suprasti, kad kalbant apie Lietuvos teismų jurisprudenciją ir JAV teismų jurisprudenciją, žodžio „jurisprudencija“ turinys šiek tiek skiriasi, kadangi skiriasi teisinės sistemos ir teismų jurisprudencijos reikšmė.

Teoriškai esminis skirtumas, kad Lietuvoje nagrinėjant būtinąsias ginties atvejis turėtų būti labiau remiamasi teisės aktais, o JAV remiamasi *stare decisis* (laikytis to, kas jau nuspręsta) principu, priimant sprendimą pagal teismų jurisprudenciją. Tačiau tai nėra absoliuti taisyklė, kadangi moderniose JAV valstijose daugelis teisės normų yra įstatyminio lygmens ir teismų praktika įgauna panašią reikšmę kaip Lietuvoje, bent jau būtinąsias ginties atvejis.

Nors susidaro įspūdis, kad būtinąją gintį JAV reikėtų aiškinti remiantis teismų praktikos rinkiniu visiems galimiems gyvenimo atvejams, o Lietuvoje užtektų peržvelgti galiojančius įstatymus ir kitus teisės aktus bei parinkti tinkamą susiklosčiusiai situacijai, viskas yra kiek sudėtingiau. Lietuvos teisinėje sistemoje teismų jurisprudencija yra taip pat labai svarbi, o JAV, kaip ir Lietuvoje, galioja įstatymai, kuriems teismų jurisprudencija neturi taikymo pirmenybės ir prieštarauti negali. Kaip teisinės analizės žurnalo straipsnyje „Teisėjai laboratorijoje: jokios precedentų įtakos, jokių bendrosios ir kontinentinės teisės skirtumų“ (angl. *Judges in the Lab: No Precedent Effects, No Common/Civil Law Differences*) teigė autoriai Holger Spamann, Lars Klöhn ir kiti: „bendrosios ir kontinentinės teisės teisėjai nemąsto skirtingai ir horizontalusis precedentas (angl. *horizontal stare decisis*) (principas teigiantis, kad teisėjas yra saistomas ar bent turėtų gerbti to paties teismo sprendimus) neįtakoja teisėjų sprendimų ar bent ne daugiau nei tam tikras atsispyrimo taškas, pagrindas.“ (Journal of Legal Analysis, 2021).

Taip pat, svarbu trumpai apžvelgti ir kaip funkcionuoja JAV teisinė sistema, kadangi tai gali turėti hierarchinės reikšmės būtinąsias ginties instituto JAV įtvirtinimui bei taikymui praktikoje. JAV teisinė sistema yra federalinė. Tai reiškia, kad JAV yra ne viena vyriausybė, o atskiros valstijų vyriausybės bei JAV vyriausybė. Valdžios galia paskirstyta tarp JAV vyriausybės ir valstijų vyriausybių. Faktiškai tai reiškia, kad asmuo būdamas JAV visada yra daugiau nei vienos teisinės sistemos subjektu. Būtinąsias ginties atveju JAV iš esmės svarbios dvi paraleliai veikiančios vyriausybės – valstijos ir JAV.

Teismų jurisprudencijos, kaip ir Lietuvos Respublikoje, nesudaro jokie statutai, įstatymų leidėjo ar įgyvendinančiųjų organų išleisti teisės aktai. Tai yra teisė, kurią kuria teismai. Pavyzdžiui, JAV valstijos teismas gavęs bylą dėl eismo avarijos nesivadovaus jokiais įstatymais, o bylą spręs *a priori* remiantis ankstesnėmis toje valstijoje spęstomis bylomis. JAV teismai ne tik aiškina įstatymus, juos interpretuoja ir kuria precedentes kitiems teismams, tačiau ir iš esmės kuria teisę platesne prasme, sukuriant precedentes atvejams, kurie nėra aprašyti kokiam nors įstatyme ar kodifikuotame įstatymų rinkinyje. Tai, be abejo, skiriasi nuo Lietuvos, kontinentinės teisės sistemos, kurioje stengiamasi aprašyti bet kokią galimą atvejį įstatymuose ir kituose teisės aktuose, tačiau, kaip jau minėta,

nepaisant šio teorinio skirtumo, praktikoje, bent tiek kiek tai aktualu būtiniosios ginties teisės instituto aptarimui šiame magistro darbe, šis skirtumas, neturi esminės reikšmės, o ir kaip minėta, mokslininkai išskiria vis mažesnę takoskyrą šiuo aspektu.

Taigi, aptarus esminius teisinių sistemų skirtumus ir galimą jų reikšmę būtiniosios ginties teisės institutui, matyti, kad būtiniosios ginties teisės modeliai skirtingose JAV valstijose gali skirtis, tačiau labai svarbu, kaip būtiniosios ginties teisė apibrėžta federaliniu lygmeniu, kadangi tai yra esminė būtiniosios ginties teisės samprata, kuria turi vadovautis visos valstijos. Būtiniosios ginties teisė JAV įtvirtinta federaliniu lygmeniu, tačiau netiesiogiai. Siekiant tinkamai atskleisti būtiniosios ginties teisės įtvirtinimą federaliniu lygmeniu, labai svarbūs keli istoriniai momentai.

JAV Konstitucija yra ilgiausiai pasaulyje gyvuojanti chartija, prasidedanti žodžiais – „Mes žmonės“ (angl. *We The People*), patvirtinančiais, kad JAV valdžia egzistuoja piliečiams saugoti (Constitution of the United States, 1787). Per visą JAV Konstitucijos gyvavimo laikotarpį buvo priimtose 27 pataisose, o viena iš pirmųjų dešimties JAV Konstitucijos pataisų, dar žinomų, kaip Teisių bilis (angl. *Bill of Rights*) turi labai didelę reikšmę būtiniosios ginties institutui, kadangi įtvirtina teisę laikyti ir nešiotis ginklus, šiuo metu - netiesiogiai ir teisę į būtinąją gintį. Tačiau, svarbu pabrėžti, kad šios teisės reikšmė kito priklausomai nuo laikotarpio (United States senate, 2025).

Antrojoje JAV Konstitucijos pataisoje (toliau ir – Antroji Pataisa) numatyta teisė nešioti ginklus: „gerai sureguliuota milicija¹, būtina laisvos valstybės saugumui, žmonių teisė laikyti ir nešiotis ginklus negali būti pažeista.“ (angl. *A well regulated Militia, being necessary to the security of a free State, the right of the people to keep and bear Arms, shall not be infringed.*) (The second Amendment of the United States Constitution, 1791) (United States senate, 2025).

Kadangi tai šimtmečių senumo dokumentas, natūralu, kad pasikeitė kai kurių žodžių reikšmės. JAV Konstitucijos parašymo kontekste „gerai sureguliuota“ (angl. *well regulated*) nereiškė reguliavimo, tai buvo labiau išsireiškimas apibūdinantis disciplinuotus, gerai ginkluotus ar gerai organizuotus asmenis. Taigi, sąvoką „gerai organizuota milicija“ (angl. *A well regulated Militia*) reikėtų interpretuoti kaip efektyvią ir gerai kovai paruoštą žmonių grupę, o ne tam tikru būdu valstijų kontroliuojamą grupę (27 words: Deconstructing the Second Amendment, 2016).

¹ Remiantis Cambridge žodynu (angl. *Cambridge dictionary*) milicija tai karinės pajėgos, kurios veikia tik dalį laiko ir kurių nariai nėra nuolatinės armijos nariais (Cambridge dictionary, 2025). Atsižvelgiant į laikotarpį ir šio žodžio naudojimo istorinį kontekstą, tai buvo grupės darbingų vyrų, kurie saugojo miestus, kolonijas ir pačias valstijas.

Norint suprasti apie kokį saugumą „būtina [...] saugumui“ (angl. *being necessary to the security*) kalbama Antrojoje Pataisoje reikia suprasti dokumento išleidimo kontekstą. JAV buvo ką tik iškovojusį nepriklausomybę ir besiplečianti į vakarus, todėl buvo daugybė priežasčių jaustis nesaugiai. Milicija buvo skirta apsaugoti vietinius gyventojus nuo puolimo ir invazijos. Be to tai reiškė ir fizinę apsaugą nuo vyriausybės savivaliavimo, kadangi milicija buvo stipresnė nei bet kokia armija (27 words: Deconstructing the Second Amendment, 2016).

JAV Konstitucijos ekspertas Jeffrey Rosen, kartu su Jack Rakove sutinka, kad JAV Konstitucijoje buvo nemažai tuometinio moralizavimo ir ne visi žodžiai apibrėžti tiksliai, tačiau žodis „valstijos“ (angl. *State*) reiškė tai kas šiandien suprantama, kaip valstijos. Kaip teigia Jeffrey Rosen: „James Madison turėjo 1777 m. Virdžinijos teisių deklaraciją šalia, kai rašė Teisių bilį ir iš esmės perrašė ten buvusį tekstą.“ (angl. *James Madison had the 1777 Virginia Declaration of Rights by his side when he wrote the Bill of Rights and he essentially copied and pasted language from it.*) (27 words: Deconstructing the Second Amendment, 2016). Su šiuo teiginiu galima sutikti, galima ir nesutikti, tačiau šiame dokumente buvo numatyta tokia teisė „kad gerai reguliuojama milicija, sudaryta iš visuomenės narių ir apmokyta naudoti ginklus yra tinkama, natūrali ir saugi laisvos valstijos gynyba; kad nuolatinės kariuomenės laikymas taikos metu turėtų būti vengiamas, kadangi kelia pavojų laisvei; kad visais atvejais kariuomenė turi būti griežtai subordinuota ir valdoma civilinės valdžios.“ (angl. *That a well-regulated militia, composed of the body of the people, trained to arms, is the proper, natural, and safe defense of a free state; that standing armies, in time of peace, should be avoided as dangerous to liberty; and that in all cases the military should be under strict subordination to, and governed by, the civil power.*) (The Virginia Declaration of Rights, 1776) (National archives, 2025). Nors Teisių bilio tekstas glaudžiai siejamas ir turi sąsajų su Virdžinijos teisių deklaracija, teisė laikyti ir nešioti ginklus, kuri, nors ir netiesiogiai, ypatingai svarbi būtiniosios ginties įtvirtinimui Jungtinėse Amerikos Valstijose, iš esmės, nebuvo įtvirtinta Virdžinijos teisių deklaracijoje ir pirmą kartą buvo įtvirtinta tiesiogiai Teisių bilyje.

Termino „žmonių teisė“ (angl. *the right of the people*) reikšmė, kaip Antrosios Pataisos dekonstrukcijoje teigia autoriai, tai iš esmės ginčytina sritis, kuri padeda suprasti, kaip JAV Konstitucijos kūrėjai mąstė apie kompleksines idėjas, kaip teises. Teises dažniausiai suprantame, kaip tam tikras taisyklės ar išimtys. Tačiau tuo metu tos teisės buvo labiau moralinės ir tai atspindi Nepriklausomybės deklaracijoje. Jeffrey Rosen teigia: „Jie tikėjo, kad mes gimę gamtoje prieš susiformuojant vyriausybėms ir esame apdovanoti tam tikromis pamatinėmis teisėmis“ (angl. *They believed we are born into a state of nature*

before we form governments, and that we are endowed with certain fundamental rights.). „Šiuo požiūriu istoriškai teisingai sakyti, kad Konstitucijos kūrėjai pripažino natūralią teisę į savęs gynimą“ (angl. *In that sense, it is historically accurate to say that the framers did recognize a natural right of self-defense.*) (27 words: Deconstructing the Second Amendment, 2016).

Ne mažiau svarbu ir kas tie „žmonės“ (angl. *people*), kuriems Antrąja Pataisa suteikiama teisė nešiotis ginklą. Jei vertinsime JAV Konstitucijos parašymo laikotarpio kontekste vergai buvo laikomi nuosavybe, o moterys neturėjo teisės balsuoti. Be to, kyla klausimas ar Antrąja Pataisa turėta omenyje žmonės, kaip privatūs subjektai ar milicijos nariai. Vis dėl to, yra teisinis sutarimas, kad ši pataisa skirta privačių subjektų teisėms, pagrįstų taisyklių ribose (27 words: Deconstructing the Second Amendment, 2016).

Nors ir nėra aiškaus sutarimo tarp mokslininkų, ką konkrečiai buvo siekiama įtvirtinti Antrąja Pataisa, neabejotinai svarbiausias yra šios pataisos interpretavimas suteikiant šių dienų kontekstą, pagal kurį Antroji Pataisa tampa svarbiausiu JAV teisės aktu, kuris iš esmės, nors ir netiesiogiai, tačiau įtvirtina teisę į būtinąją gintį ir kadangi tai yra JAV Konstitucijos pataisa, joks federalinis ar tuo labiau valstijų teisės aktas negali paneigti šios teisės.

Aukščiausias Teismas byloje Kolumbijos apygarda prieš Heller (angl. *District of Columbia v. Heller*) nusprendė, kad Antrojoje Pataisoje nurodytos teisės galioja būtent šaunamųjų ginklų laikymui būtiniosios ginties tikslais. Šiuo teismo sprendimu buvo panaikintas 1975 m. Šaunamųjų ginklų kontrolės taisyklių įstatymas, kuris griežtai reguliavo šaunamųjų ginklų turėjimą ir laikymą Kolumbijos apygardoje. Aukščiausiasis Teismas svarstė ar Kolumbijos apygardos draudimas laikyti naudojamus trumpuosius šaunamuosius ginklus namuose pažeidžia antrąją JAV Konstitucijos pataisą. Kolumbijos apygardoje buvo visiškai draudžiama turėti trumpuosius šaunamuosius ginklus - nusikaltimu pripažįstama neregistruoto šaunamojo ginklo laikymas, o trumpojo šaunamojo ginklo registravimas draudžiamas. Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad toks draudimas prieštarauja Antrajai Pataisai, draudžiant paversti bet kurį teisėtą ginklą namuose veikiančiu, turint tikslą nedelsiant apsiginti. Buvo nuspręsta, kad Heller turi būti suteiktas leidimas registruoti trumpąjį šaunamąjį ginklą ir išduoti leidimą jį laikyti namuose (Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 26 d. nutartis byloje *District of Columbia v. Heller*). Iš esmės, būtent šioje byloje, pirmą kartą buvo aiškiai įtvirtinta, kad Antroji Pataisa įtvirtina teisę laikyti šaunamąjį ginklą būtiniosios ginties tikslu. Šis teismo precedentas suformavo pagrindą interpretuoti Antrąją Pataisą, kaip įtvirtinančią teisę į būtinąją gintį federaliniu lygmeniu.

JAV federaliniu lygmeniu, JAV Konstitucijoje įtvirtinta nuostata įtvirtina teisę piliečiams turėti šaunamąjį ginklą, o tai JAV yra neatsiejama nuo būtiniosios ginties teisės, kadangi iš esmės teisė turėti ginklą reiškia ir teisę jį panaudoti siekiant apsiginti. JAV Konstitucijoje netiesiogiai, tačiau remiantis teismų interpretacija (ypatingai byloje Kolumbijos apygarda prieš Heller) įtvirtinama teisė į būtinąją gintį. Norint tiksliau atskleisti būtiniosios ginties sąvoką reikia analizuoti valstijų lygmeniu įtvirtintas teisės normas, kurios kiekvienoje valstybėje šiek tiek skiriasi, tačiau būtiniosios ginties teisė tiek JAV, tiek ir Lietuvoje apima tuos pačius pagrindinius elementus. Kaip jau minėta, būtinąją gintį tai valstybės suteikiama priemonė asmeniui apsiginti, įtvirtinama instituto, kuris egzistuojant tam tikroms jėgos kiekio ir aplinkybių panaudojimo sąlygoms, priklausančioms nuo teisinėje sistemoje įtvirtinto būtiniosios ginties teisės modelio, pateisina, fizinės jėgos, taip pat ir mirtinos, panaudojimą bei apriboja galimybę traukti, šią fizinę jėgą panaudojusį asmenį, baudžiamojon atsakomybėn, kai tokios fizinės jėgos panaudojimo atveju įprastai asmuo būtų traukiamas.

2. Būtiniosios ginties modelius Jungtinėse Amerikos Valstijose lemiantys veiksniai

Būtinoji gintis, kaip teisės institutas, glaudžiai siejasi su tokia fizinės jėgos panaudojimo rūšimi, kurios panaudojimo atveju asmuo įprastai galėtų ar net turėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, kadangi jo padaryta veika atitiktų nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymius, tačiau, kai egzistuoja tam tikros sąlygos asmeniui tokios fizinės jėgos panaudojimas nesukelia jokios teisinės atsakomybės.

JAV dėl savo dydžio ir teisinės sistemos subtilybių neturi vieningo būtiniosios ginties modelio, kuris būtų taikomas visose valstijose, tačiau visų valstijų modeliai, nepaisant tam tikrų skirtumų ir individualybių būdingų tik tam tikrai valstijai, remiasi tam tikrais veiksniais, kurie lemia būtiniosios ginties modelio kryptį. Autorius linkęs išskirti tris pagrindinius veiksnius, kurie JAV teisinėje sistemoje išreiškiami skirtingais pavidalais. Pirma, didelę istorinę svarbą ir reikšmę būtiniosios ginties instituto formavimuisi anglosaksų teisinėje sistemoje turinti pareiga trauktis (angl. *Duty to Retreat*). Antra, pirmiausia, kaip pareigos trauktis išimtis atsiradusi taip vadinama pilies doktrina (angl. *Castle Doctrine*). Trečia, plačiausiam ir naujausiam bei, ko gero, kontraversiškesniausiam būtiniosios ginties teisės modeliui pagrindą suteikiantis teisės ginti savo poziciją principas (angl. *Stand Your Ground*). Nors visus šiuos būtiniosios ginties modelius JAV valstijose lemiančius veiksnius būtų galima išskirti kaip principus, autorius įžvelgia, kad veiksmų terminas yra tikslesnis, kadangi šie veiksniai turi skirtingą išraišką, tačiau pažymi, kad tai neturi hierarchinės ar kitokios teisinės reikšmės šių veiksmų taikymui formuojant skirtingus būtiniosios ginties modelius JAV valstijose, kadangi šie veiksniai iš esmės taikomi kaip lygiaverčiai, išskyrus tam tikrus pilies doktrinos taikymo ypatumus.

2.1. Pareigos trauktis (Duty to Retreat) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)

Pareiga trauktis, kaip jau minėta, didelę istorinę svarbą ir reikšmę būtiniosios ginties instituto formavimuisi anglosaksų teisinėje sistemoje turintis veiksnys. Šio veiksmo esmę sudaro, asmens pareiga vengti akistatos prieš panaudojant mirtiną fizinę jėgą. Asmuo, kuriam kyla grėsmė, neturi teisės panaudoti mirtinos fizinės jėgos kito asmens atžvilgiu, jei jis turi galimybę saugiai atsitraukti. Vadovaujantis šia filosofija atsitraukimo galimybė apskritai turi būti pirminiu asmens pasirinkimu, kai gresia akistata. Nesudėtingai ši pareiga gali būti pagrindžiama humaniškais siekiais – smurto vengimu, kai tik yra tokia galimybė, siekiu minimalizuoti fizinės, ypač mirtinos, jėgos panaudojimą ir kitais. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad ši pareiga besiginančiojo asmens interesus tarsi patraukia į šalį, užleidžiant vietą puolančiosios pusės

sveikatos ir gyvybės apsaugai. Kam turėtų būti skiriamas prioritetas, ar besiginančiojo interesams, ar puolančiosios pusės sveikatos ir gyvybės apsaugai, akivaizdu, kad nesibaigiančių mokslinių diskusijų klausimas, o ir pagrįstų mokslinių pozicijų šiuo klausimų yra ir gali būti įvairių. Tai, tikriausiai, vienas iš bendro būtiniosios ginties modelio JAV nebuvimą lemiančių aspektų.

Šią pareigą, nepaisant vis labiau populiarėjančio teisės ginti savo poziciją principo, kaip pagrindą savo būtiniosios ginties modeliui vis dar taiko nemažai valstijų ir nors JAV pareigos trauktis klausimu pozicijos tarp valstijų išsiskiria, nepaisant išimčių ir keliamų reikalavimų skirtumų, kiekviena JAV valstija pripažįsta gynybą panaudojant jėgą, taip pat ir mirtiną, kai siekiama save apsaugoti. Gynybos panaikinimas – paliekant galimybę praktiškai neabejotinai mirti užpuolimo metu iškart arba nuteisiant už nužudymą vėliau – atrodo praktiškai neįsivaizduojamas. Iš ties, jei valstijos įstatymų leidžiamoji valdžia naikintų būtiniosios ginties teisę, tai praktiškai neabejotinai pažeistų JAV Konstituciją (Dressler, 2022).

Pareiga trauktis būtiniosios ginties atveju yra kilusi iš Anglų bendrosios teisės. Nuo viduramžių Anglijoje buvo griežti ribojimai dėl mirtinos jėgos panaudojimo ginantis. To meto Anglijos teismai nužudymą ginantis laikė vienintele tyčinių žmogžudysčių rūšimi, kuri buvo nenusikalstama ir už kurią nebuvo baudžiama mirtimi. Nužudymai ginantis teismų buvo laikomi atleidimu (angl. *excusable*), bet tik po nuteisimo ir malonės suteikimo (angl. *pardon*). Skirtingai nei visų kitų tyčinių nužudymų atveju tuo metu, nužudymo ginantis atveju buvo galima išvengti mirties bausmės. Tam, kad Anglijos teismai pripažintų nužudymą nenusikalstamu ir suteiktų malonę, „žudikas“ (angl. *slayer*) turėjo būti padaręs viską ką galėjo, kad išvengtų mirtinos jėgos panaudojimo. Dėl šio reikalavimo XIV a. Anglijos teismai nužudymą ginantis apibrėžė, kaip „žudymą esant gyvybiškai būtinybei“ (angl. *slaying out of literally vital necessity*). Šis apibrėžimas suteikė pagrindą šių dienų tradicinei JAV pareigos trauktis taisyklei, kuri reikalauja, kad asmenys bandytų išvengti konflikto prieš griebiantis mirtinos jėgos (Ochs, 2013). Viduramžių Anglijoje taikyta šio principo forma yra originali modernios taisyklės versija, kuri bėgant laikui buvo išplėsta ir modifikuota pritaikant pagal kintančius visuomenės poreikius, supratimą, interesus ir kitas aplinkybes. Praėjus keliems šimtmečiams Anglijoje šios taisyklės forma taip pat keitėsi, buvo įtrauktos išimtys bei modifikuota forma tapo labai artima moderniai, šiomis dienomis taikomai JAV.

Kuriant savo teisinius modelius didelė dalis pirmųjų JAV valstijų rėmėsi Anglų bendrąja teise įtraukiant savų pakeitimų bei modifikacijų. Tai lėmė tai, kad tradicinį, pirmąjį, daugelio valstijų būtiniosios ginties teisės modelį lemiančiu veiksmu tapo pareiga trauktis. Būtiniosios ginties įstatymai didele dalimi buvo palikti valstijų įstatymų leidėjams ir nėra vieningo federalinio įstatymo ar Aukščiausiojo Teismo precedento,

reglamentuojančio pareigą trauktis ir asmens galėjimą naudoti mirtiną jėgą ginantis. Skirtingose valstijose skyrėsi požiūriai į būtinąsios ginties reglamentavimą. Tai patvirtina ir teismo pasisakymas byloje McDonald prieš Čikagos miestą, kuriame buvo pažymėta, kad „Valstijose visada išsiskyrė, kaip tiksliai įgyvendinti šį interesą², todėl valstybėje yra platus spektras variantų ir jėgos kiekių, kurie gali būti panaudoti, būtinumo trauktis taisyklė, puolančiojo teisės, galimybė pasinaudoti pilies doktrina ir taip toliau.“ (Ochs, 2013).

Taigi, šiuo metu didžioji dalis JAV jurisdikcijų laikosi nuomonės, kad kažkam, kas buvo neteisėtai puolamas, grėsė mirtis ar sunkūs kūno sužalojimai ir nėra puolimo kaltininkas, turėtų būti suteikiama galimybė gintis naudojant mirtiną jėgą ir neturint pareigos trauktis. Kitose jurisdikcijose teigiama, kad asmuo, kuris yra puolamas, turėtų atsitraukti jei tai padaryti yra saugu vietoje to, kad naudotų mirtiną jėgą. Vis dėl to, net ir kur yra įtvirtinta pareiga trauktis, pripažįstamos aplinkybės, kurioms esant nereikalaujama to daryti. Pavyzdžiui, jei būtų sunku išvengti akistatos be sužalojimų – pareiga trauktis eliminuojama. Pareiga trauktis iš esmės buvo sukurta siekiant užtikrinti, kad mirtina jėga visada būtų naudojama, kaip paskutinė būtinybė, kraštutinitumas. Kita pareigos trauktis išimtis yra pilies doktrina ar buvimas užpultam namuose, o kai kuriose bylose namų aplinkoje (Carpenter, 2003). Valstijose, kuriose taikomas pareigos trauktis institutas siekiant pateisinti puolančios pusės nužudymą būtinąsios ginties buvimu turi būti laikoma, kad mirtina jėga panaudota tik kaip paskutinė, būtina priemonė. Būtinumas reiškia, kad kitos galimybės yra išnykusios ar keliančios didesnę riziką besiginančiajam. Pareiga trauktis yra logiškas žingsnis siekiant užtikrinti, kad žudymas būtų tik išskirtinėse situacijose, kai tai būtina. Anglų bendroji teisė, kuri yra pagrindas nemažai daliai JAV teisės doktrinos, visada laikėsi pozicijos, kad puolamas asmuo turi pareigą trauktis, siekiant išvengti puolančiojo, prieš griebiantis mirtinos jėgos (Cheng, Hoekstra, 2013).

Jei asmuo žino, kad visiškai saugus atsitraukimas galimas pačiam ar kitiems ir tai padėtų išvengti fizinio susidūrimo, tokiu atveju mirtinos jėgos panaudojimas nėra teisėta galimybė ir auka privalės atsakyti už puolančiojo nužudymą. Tuo tarpu, jurisdikcijose, kuriose nėra pareigos trauktis, asmuo, kuris pagrįstai tiki, kad yra mirtiname pavojuje turi teisę naudoti mirtiną jėgą bet kur, kur turi teisę būti, iškart, kai apie tai sužino. Pareiga trauktis kai kuriose jurisdikcijose turi tam tikras išimtis, kaip prioriteto suteikimas kaltinamojo žinioms apie galimybes susidoroti su užpuoliku prieš nešališkas ten nebuvusių

² Būtinąją gintį

žmonių perspektyvas ar nebuvimą pareigos trauktis nuo kažko, kas turėjo ginklą (Pozo, 2008).

Viena iš valstijų, kurios būtiniosios ginties modelis remiasi pareigos trauktis veiksmu yra Niujorkas (1 paveikslas). Šios valstijos būtiniosios ginties modelyje įtvirtinta aiški pareiga trauktis su tam tikromis išimtimis. Niujorko valstijos konsoliduotų įstatymų (angl. *Consolidated Laws of New York*) 40 baudžiamojo skyriaus 35 straipsnio 35.10 skirsnyje įtvirtintos bendros nuostatos, kurioms esant, fizinės jėgos panaudojimas prieš kitą asmenį yra pateisinamas ir nėra laikomas nusikaltimu (Consolidated Laws of New York). Šios nuostatos apima įvairių subjektų fizinės jėgos panaudojimo galimumą, kuris gali būti laikomas teisėtu. Nagrinėjant Niujorko valstijos būtiniosios ginties modelio ypatybes aktuali šio skirsnio 6 dalis, kurioje įtvirtinta, kad asmuo, laikydamasis toliau 35 straipsnyje pateiktų nuostatų, gali naudoti fizinį smurtą prieš kitą asmenį ginant save ar kitą asmenį, ginant namų valdas, siekiant užkirsti kelią vagystei ar nusikalstamam turto sugadinimui arba siekiant arešto atlikimo ar užkirsti kelią pabėgimui iš sulaikymo vietos. Kai asmuo pagal šias nuostatas turi teisę naudoti mirtiną jėgą, esant tam tikroms aplinkybėms, jokios kitos nuostatos negali būti laikomos neigiančiomis šią teisę ar ją ribojančiomis. Ši straipsnio dalis, iš esmės, įtvirtina būtiniosios ginties teisę Niujorko valstijoje. To paties straipsnio 35.15 skirsnio 1 dalyje nurodoma, kad asmuo, laikydamasis antroje dalyje numatytų nuostatų, gali naudoti fizinę jėgą prieš kitą asmenį, tiek kiek jis pagrįstai mano, kad yra būtina siekiant apginti save ar kitą asmenį nuo to, kas jo pagrįstu manymu yra neteisėtas fizinės jėgos naudojimas arba gresiantis panaudojimas, išskyrus tam tikras išimtis³, kai fizinės jėgos panaudojimas nebūtų laikomas teisėtu. 35.15 skirsnio 2 dalyje pateikiamos išimtinės aplinkybės⁴ be kurių egzistavimo asmuo negali naudoti mirtinos

³ 35.15 skirsnio 1 dalies a punktas. Šio asmens elgesį sukėlė provokacija, kurios tikslas buvo sukelti fizinę žalą kitam asmeniui.

35.15 skirsnio 1 dalies b punktas. Asmuo buvo pradinis agresorius, tačiau tokiu atveju fizinės jėgos panaudojimas vis tiek gali būti pateisinamas, jei asmuo pasitraukė iš konflikto ir aiškiai pranešė apie pasitraukimą kitam asmeniui, tačiau pastarasis toliau tęsia veiksmus, naudodamas arba grasindamas panaudoti fizinę jėgą.

35.15 skirsnio 1 dalies c punktas. Fizinė jėga naudojama kovos, kuri sutarta iš anksto ir nėra reguliuojama teisės metu.

⁴ 35.15 skirsnio 2 dalis. Asmuo negali naudoti mirtinos fizinės jėgos prieš kitą asmenį pagal pirmoje dalyje nurodytas aplinkybes, išskyrus, kai:

(a) Asmuo pagrįstai mano, kad kitas asmuo naudoja ar ketina panaudoti mirtiną fizinę jėgą. Net ir tokiu atveju, asmuo negali naudoti mirtinos fizinės jėgos, jei žino, kad visiškai saugiai gali išvengti tokios būtinybės pasitraukiant. Išskyrus atvejus, kai asmuo nėra įpareigotas trauktis, jei yra:

(i) savo būste ir nėra pirminis agresorius, arba

(ii) policijos pareigūnas, taikos pareigūnas arba asmuo, padedantis policijos pareigūnui arba taikos pareigūnui, vykdant jų nurodymus pagal 35.30 skirsnį, arba

(b) Asmuo pagrįstai mano, kad kitas asmuo vykdo arba bando įvykdyti pagrobimą, išprievartavimą, sunkią seksualinę prievartą, nusikaltimą, apibrėžtą šiame skyriuje 130.50 skirsnyje, arba plėšimą, arba

(c) Asmuo pagrįstai mano, kad kitas asmuo vykdo arba bando įvykdyti įsilaužimą ir aplinkybės yra tokios, kad mirtino fizinio smurto naudojimas yra pateisinamas pagal 35.20 skirsnio 3 dalį.

fizinės jėgos net ir esant 35.15 skirsnio 1 dalyje nurodytoms sąlygoms – kai asmuo pagrįstai mano, kad fizinės jėgos panaudojimas yra būtinas siekiant apginti save ar kitą asmenį nuo to, kas jo pagrįstu manymu yra neteisėtas fizinės jėgos panaudojimas ar gresiantis panaudojimas ir situacija nėra viena iš 35.15 skirsnio 1 dalyje nurodytų išimčių. Tokių, išimtinių aplinkybių, kai leidžiama naudoti mirtiną fizinę jėgą nėra daug, tačiau šiose išimtyse tiesiogiai ir įstatyminiu lygmeniu įtvirtinama pareiga trauktis - 35.15 skirsnio 2 dalies a punkte įtvirtinta nuostata, kad asmuo gali naudoti mirtiną fizinę jėgą prieš kitą asmenį pagal 35.15 skirsnio 1 dalyje nurodytas aplinkybes, kai pagrįstai mano, kad kitas asmuo naudoja ar ketina panaudoti mirtiną fizinę jėgą, tačiau net ir tokiu atveju, asmuo negali naudoti mirtinos fizinės jėgos, jei žino, kad visiškai saugiai gali išvengti tokios būtinybės pasitraukiant, išskyrus esant aplinkybėms, kai asmuo neturi pareigos pasitraukti. Aplinkybės, kai asmuo neturi pareigos pasitraukti yra įtvirtintos 35.15 skirsnio 2 dalyje. Taigi, Niujorko valstijoje aiškiai ir įstatymiškai įtvirtinta pareiga trauktis, kuri yra pagrindinis Niujorko būtiniosios ginties modelį lemiantis veiksnys. Niujorko valstijos būtinąją gintį reglamentuojančiuose įstatymuose, kaip ir daugeliu atveju, modernios būtiniosios ginties modeliuose, kurie remiasi pareigos trauktis veiksmu, pagrindinė išimtis yra pilies doktrina, leidžianti naudoti mirtiną jėgą be pareigos trauktis esant savo būste, tačiau net ir ši išimtis turi tam tikrų ribojimų Niujorko valstijoje, kurie atskleidžiami analizuojant teismų praktiką.

Niujorko valstijoje yra įtvirtinta ganėtinai griežta pareiga trauktis prieš panaudojant mirtiną jėgą, tačiau be pilies doktrinos ir kitų 35.15 skirsnio 2 dalyje įtvirtintų išimčių yra numatytos ir tam tikros kitos. Pavyzdžiui, 35.20 skirsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad asmuo gali naudoti fizinę jėgą prieš kitą asmenį, kai pagrįstai mano, kad tai yra būtina siekiant užkirsti kelią arba nutraukti tai, kas jo pagrįstu manymu yra daromas nusikaltimas ar bandymas padaryti nusikaltimą susijusį su turto sugadinimu⁵. Tokiu atveju asmuo gali naudoti bet kokią fizinio smurto kiekį, išskyrus mirtiną fizinę jėgą, kurį jis pagrįstai mano, kad būtina panaudoti siekiant šio tikslo ir gali panaudoti mirtiną fizinę jėgą, jei pagrįstai mano, kad tai būtina siekiant užkirsti kelią arba nutraukti padegimui ar bandymui padegti. 35.20 skirsnyje pateikiama ir daugiau išimčių, kai leidžiama naudoti mirtiną jėgą be pareigos trauktis ginant patalpas ir asmenį vagystės įsibraunant metu. 35.25 skirsnyje įtvirtinta nuostata leidžianti naudoti fizinę jėgą, išskyrus mirtiną, siekiant apginti turtą, kuris nėra patalpos. 35.27 ir 35.30 skirsniuose aptariamas jėgos panaudojimas priešinantis sulaikymui, atliekant sulaikymą ir užkertant kelią pabėgimui. Kaip matyti, Niujorko

⁵ 140 straipsnio 1 dalis. „Turtas“ apima sąvoką „pastatas“, kaip čia apibrėžtą ir bet kurį nekilnojamąjį turtą.

valstijoje mirtinos jėgos panaudojimas ginantis, ginant kitą asmenį ar turtą yra leidžiamas tik išimtiniais atvejais ir dažniausiai įpareigojant trauktis prieš tokios jėgos panaudojimą.

Pareiga trauktis, be abejo, yra teismų interpretacijų subjektas, kuris apibrėžia praktinius teisės taikymo aspektus pagal individualias bylos aplinkybes ir sukuria precedentes analogiškoms byloms ateityje. Taigi, kalbant apie Niujorko valstijoje įtvirtintą pareigą trauktis taip pat svarbu apžvelgti, kokia yra teismų pozicija šiuo klausimu. Nors žemiau pateikiamos situacijos yra susijusios ir su pilies doktrina, kuri bus aptariama atskirai, pagrindinis šių bylų elementas buvo pareigos trauktis (ne)įgyvendinimas ginantis.

Pavyzdžiui, Niujorko valstijoje, byloje „žmonės prieš Aiken“ (angl. *People v. Aiken*) – asmuo stovėjo savo apartamentų tarpduryje ir turėjo atsitraukti į vidų prieš pagrįstai panaudojant mirtiną jėgą. Todėl, kad kaltinamasis techniškai nebuvo jo namuose ir nukentėjusysis galėjo lengvai atsitraukti atgal ir uždaryti duris, teismai nusprendė, kad jis turėjo pareigą atsitraukti (Pozo, 2008).

Kitoje byloje Niujorko valstijoje „žmonės prieš Wimberly“ (angl. *People v. Wimberly*) buvo cituota prieš tai minėta „žmonės prieš Aiken“ (angl. *People v. Aiken*) byla. Šioje byloje moteris įėjo į apartamentų tarpdurį, kad padurtų oponentą, ir jai taip pat negalėjo būti pritaikytas būtiniosios ginties institutas. Teismas grindė, kad ji nesivadovavo savo pareiga atsitraukti, kadangi neturėjo sekti asmens į tarpdurį. Ji galėjo vietoje to likti apartamentuose ir būti visiškai saugi (Pozo, 2008).

Anksčiau analogiškose bylose su apartamentais ir situacijomis tarpduryje buvo kelios skirtingos taisyklės. Kelis dešimtmečius iki „žmonės prieš Aiken“ (angl. *People v. Aiken*) bylos, byloje „žmonės prieš White“ (angl. *People v. White*) vyras susikivirčiojo savo merginos apartamentų tarpduryje, tačiau buvo pripažinta, kad jis neturėjo pareigos trauktis į apartamentus, kai buvo puolamas. Ši byla byloje „žmonės prieš Aiken“ (angl. *People v. Aiken*) buvo pripažinta negaliojančia, kadangi byloje „žmonės prieš White“ (angl. *People v. White*) kaltinamasis (White) nebuvo nuomininkas, neturėjo teisių į nuosavybę ir todėl neturėjo jokios teisėtos vietos, kur galėtų atsitraukti (Pozo, 2008).

Asmuo, įsibrovėlio, puolamas savo namų viduje, turėjo teisę nedelsiant panaudoti mirtiną jėgą ginantis. Tai JAV istorinė teisė sekanti nuo Anglų bendrosios teisės. Kaip bebūtų, kas yra laikoma namais suprasti yra sudėtingiau nei atrodo. Namai (angl. *home*) ar būstas (angl. *dwelling*), kaip tai vadinama teisiniuose terminuose, sudaryta iš struktūros, kur asmuo gyvena ir prisiglaudžia reguliariai, kai tuo tarpu kiti asmenys paprastai ten nebūna. Būstas paprastai neapima verandos, kiemo, viešbučio koridorių, apartamentų laiptinių ir kitų vietų šalia ar viduje struktūros, kur yra teisėta vieša prieiga (Pozo, 2008). Šis išskyrimas svarbus dėl kelių priežasčių. Namai yra privatūs ir atskirti nuo viešo

pasaulio, kur savininkas iki tam tikro lygio turi suverenitetą iki paskutinio atokvėpio. Pagal teises, savininkas turi teisę kontroliuoti kas patenka ir šios kontrolės nepaisymas yra mandagumo ribų peržengimas. Namai yra saugūs ir dauguma svetimų asmenų negali užėti, bet kai esi už namų ribų, tu turi priimti sprendimą atskirti save nuo apsaugos ir priimti viešąją sąveiką neutraliose vietose, kaip pateiktos aukščiau, kur viešumas ir privatumas susimaišo (Pozo, 2008).

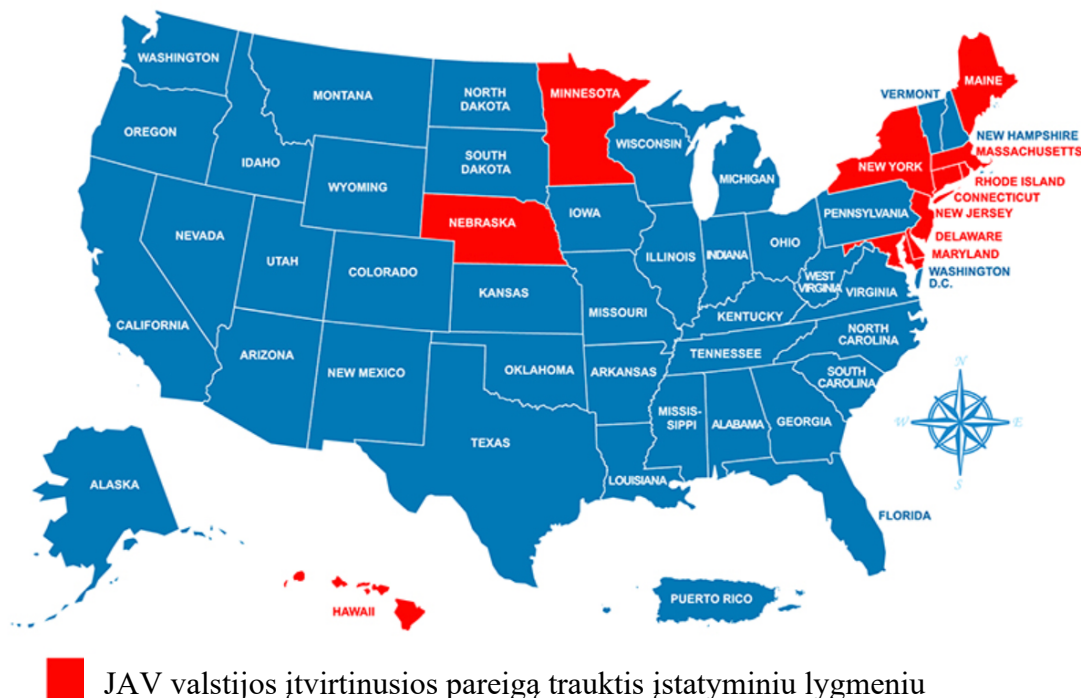
Taigi, pareiga trauktis vienas seniausių ir svarbiausių būtiniosios ginties veiksmų, kuris lemia būtiniosios ginties modelius JAV. Šis veiksnys įpareigoja asmenis trauktis prieš panaudojant mirtiną fizinę jėgą būtiniosios ginties situacijose. Moderniuose būtiniosios ginties modeliuose JAV ši pareiga dažniausiai būna įtvirtinama kartu su pilies doktrina bei numatant įvairias kitas išimtis. Kaip matyti pateiktame pirmame paveiksle, šiuo metu JAV valstijose, kurių būtiniosios ginties modeliai remiasi pareigos trauktis veiksmu nėra labai daug ir, kaip bus matyti toliau, šis principas vis labiau užleidžia vietą teisės ginti savo poziciją principui nuo 2005 m., kai pirmą kartą buvo įtvirtintas Floridos valstijose įstatymų leidybos sesijoje. Vis dėl to, kurie būtiniosios ginties modeliai, ar tie, kurie remiasi pareigos trauktis, ar teisės ginti savo poziciją veiksmu yra geresni, teisingesni – nesibaigiančių mokslinių diskusijų klausimas. Pareigos trauktis veiksmą ginantys mokslininkai dažniausiai remiasi moralės principais bei argumentuoja, kad neturėtų būti suteikiama teisė naudoti mirtiną jėgą, kai tai nėra būtina. „Atvejais, kai pakelti tiltą yra taip pat lengva, kaip paspausti gaiduką, žemė, ant kurios stovi, nėra nei teisinė, nei etinė aukštuma.” (Pozo, 2008). Be to, pareigos trauktis veiksnys suteikia prioritetą konflikto vengimui ir nepanaikina teisės gintis naudojant fizinę jėgą, taip pat ir mirtiną, kai tai neišvengiama. Tačiau, šis veiksnys gali riboti asmens galimybes apsiginti, kadangi įpareigoja net esant kritinei situacijai svarstyti atsitraukimo galimybę bei kitaip varžo asmens teisę naudoti fizinę jėgą net grėšiant pavojui.

Šio magistro darbo autoriaus manymu, neabejotinai svarbu, kad mirtinos fizinės jėgos panaudojimas būtų kraštutinė priemonė ir, kad joks būtiniosios ginties modelis neturėtų suteikti pagrindo teisėtam šios jėgos panaudojimui, kai būtinybės nėra, tačiau būtiniosios ginties atveju besiginančiajam asmeniui neturėtų būti keliami pernelyg aukšti moralės ir puolančiosios pusės apsaugos reikalavimai. Situacijos, kai asmuo puolamas, įprastai vyksta greitai, kelia stresą ir asmeniui turi būti suteikiama galimybė pirmiausiai apginti save, kitą asmenį ar turtą, o ne pareiga vertinti ar tai bus proporcinga, ar panaudota jėga atitiks kėsintis pavojaus. Reikalavimas įvertinti ar naudojamos, ar planuojamos panaudoti jėgos kiekis yra mirtinas prieš ginantis nuo realiai egzistuojančio kėsintis gali lemti puolamo asmens gyvybės praradimą, o pirmenybė turėtų būti skiriama besiginančiajam

sveikatai ir gyvybei, o ne puolančiosios pusės apsaugai, kadangi puolančioji pusė pati pasirinko tokį, priešingą teisei, veikimo būdą ir norėjo taip veikti bei turėjo ir galėjo žinoti kilsiančias pasekmes – teisės ginti savo poziciją veiksmu paremto būtinios ginties modelio atveju – mirtinos jėgos panaudojimą jo atžvilgiu.

Taigi, pareiga trauktis valstijose, kurių būtinios ginties teisės modeliai remiasi pareigos trauktis veiksmu, įprastai nekyla, kai prieš asmenį, jo pagrįstu manymu, naudojama arba ketinama panaudoti mirtiną fizinę jėgą, jei nėra visiškai saugios galimybės atsitraukti, išvengiant tos jėgos panaudojimo. Pavyzdžiui, kaip jau buvo aptarta, tokia nuostata yra įtvirtinta Niujorko valstijoje. Tačiau, ganėtinai sudėtinga įvertinti ar asmuo galėjo saugiai pasitraukti, taip pat ar asmuo tinkamai įvertino prieš jį naudojamos ar gresiančios jėgos kiekį. Apibrėžimai „asmuo pagrįstai mano“, „naudoja ar ketina panaudoti mirtiną jėgą“, „visiškai saugi galimybė išvengti“ ir kiti yra subjektyvaus vertinimo dalykas. Todėl net ir ta pati situacija gali būti interpretuojama skirtingai.

1 paveikslas. **Jungtinių Amerikos Valstijų valstijos, kurių būtinios ginties modeliuose remiamasi pareigos trauktis veiksmu, įtvirtinant pareigą trauktis įstatyminiu lygmeniu, žemėlapis**

Šaltinis: United States Concealed Carry Association. Prieiga per internetą: <<https://www.usconcealedcarry.com/blog/what-is-a-duty-to-retreat-law/>>.

2.2. Pilies doktrinos (Castle Doctrine) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)

Pilies doktrina, iš esmės, yra pareigos trauktis išimtis. Pilies doktrinos išimtis suteikia asmeniui, kuris yra puolamas savo namuose, teisę naudoti mirtiną fizinę jėgą būtiniosios ginties situacijoje, vietoje pareigos trauktis, net, kai tai padaryti yra galimybė. Kai kurie teismai pilies doktriną išplėtė, įtraukiant kiemą, statinius aplink namus. Tuo tarpu, kiti teismai apribojo neįtraukiant koridorių ir įėjimų daugiabučiuose (Brody, 2001).

Ši doktrina yra, ko gero, plačiausiai formuojant būtiniosios ginties modelius taikomas veiksnys. Šis veiksnys išskirtinis tuo, kad nėra kontrastuojantis su kitais, aptariamais šiame darbe. Šis veiksnys, dažniausiai nebūna lemiantis, formuojant būtiniosios ginties modelius ir įprastai netaikomas, kaip pagrindinis, atvirkščiai dažniausiai taikomas, kaip pareigos trauktis išimtis, suteikianti teisę asmeniui plačiau naudoti jėgą, taip pat ir mirtiną, kai siekiama apsaugoti savo namus nuo įsibrovimo ar kitos grėsmės, pašalinant pareigą trauktis prieš panaudojant mirtiną jėgą tokiose situacijose. Kartais šis veiksnys išplečiamas dar labiau ir taikomas situacijoms, kai asmuo yra bet kurioje „saugioje vietoje“, kurioje turi teisę būti, pavyzdžiui darbo vietoje. Iš esmės, išplėtus šį veiksni dar labiau jis taptų artimas teisės ginti savo poziciją veiksniai, kadangi suteiktų teisę naudoti mirtiną fizinę jėgą už namų ribų. Todėl, kartais teisės doktrinoje teisės ginti savo poziciją veiksnys pateikiamas, kaip išplėsta pilies doktrina. Pilies doktrina yra toks būtiniosios ginties modelius lemiantis veiksnys, kuris dažniausiai arba egzistuoja papildant pareigą trauktis, kaip išimtis, arba kaip teisės ginti savo poziciją dalis, kuri apibrėžia asmens teises ir galimybes naudoti fizinę jėgą namuose ar „saugioje vietoje“. Ši doktrina neapibrėžia asmens (ne)galėjimo naudoti fizinę jėgą, taip pat ir mirtiną, už namų ribų, todėl be kitų teisės normų ją taikyti būtų netikslinga. Pilies doktrinos veiksnys taikomas labai plačiai ir įgyvendintas kone kiekvienos valstijos būtiniosios ginties modelyje, kadangi įprastai valstijose, kuriose įtvirtinta pareiga trauktis būna kartu įtvirtinta ir pilies doktrina, o valstijose, kuriose laikomasi teisės ginti savo poziciją veiksnio – įprastai pilies doktrina būna įtvirtinta kartu, kaip šio veiksnio dalis (kartais apskritai nėra išskiriama, kadangi ją apima teisė ginti savo poziciją), apibrėžianti asmens teisę naudoti fizinę jėgą ginantis, ginant kitą asmenį ar turtą namuose. Bet kuriuo atveju tai labai svarbus būtiniosios ginties modelius JAV lemiantis veiksnys, kurio turinys gali skirtis priklausomai nuo to kas yra laikoma „pilimi“, „saugia vieta“ ir kita.

Tai, kad pilies doktrina įprastai taikoma, kaip pareigos trauktis išimtis patvirtina ir autoriai, kurie teigia, kad pilies doktrina ribojama dviejų esminių aspektų. Pirmiausiai, žmonių namai yra jų pilys, taigi jie turi laisvę veikti ten kaip jie nori, tačiau už namų ribų,

jie turi mažiau laisvės veikimui, ypatingai susijusiam su mirtinos jėgos panaudojimu dėl bet kokios priežasties. Antra, pilies doktrinos suteikiamas leidimas naudoti mirtiną jėgą dažniausiai siejamas su pareigos atsitraukti principu už namų ribų siekiant išvengti konflikto ir apsiriboti mirtinos jėgos panaudojimu tik kai nelieka kitų galimybių (Butz *et al.*, 2015).

Kaip jau minėta, nagrinėjant pareigos trauktis veiksnį, JAV tradiciškai buvo laikomasi pareigos trauktis principo perimto iš Anglijos teisės, o būsto neliečiamumo klausimas buvo ypatingai svarbus, kadangi tai buvo išimtis iš šios griežtos taisyklės leidžianti panaudoti mirtiną jėgą plačiau, kai ginamasi savo namuose.

Praėjus keliems šimtmečiams po pirminės, griežtos pareigos trauktis įtvirtinimo Anglų teismai toliau didžiąją dalį nužudymų, padarytų ginantis, laikė atleidimu, tačiau griežtoje taisyklėje atsirado ir išimčių. Viena šių išimčių, kuri taip pat ypatingai aktuali kalbant apie JAV būtinąsias ginties principus, buvo pavadinta pilies doktrina. Ši išimtis įkūnijo pagrindinį principą, kad „vyro namai yra jo pilis“ (angl. *a man's home is his castle*). Šį principą Anglijos teismai pripažino su sąlyga, kad „jei vagys atėjo į vyro namus jo apiplėšti ar nužudyti ir savininkas ar jo tarnai nužudė bet kurį iš vagių ginant save ir savo namus tai nėra nusikaltimas ir jis nieko nepraras“ Ši doktrina padarė išimtį iš pagrindinės taisyklės įpareigojančios atsitraukti ir suteikė pagrindą dabartinei JAV būtinajai ginčiai, ypatingai teisei ginti savo poziciją (Ochs, 2013).

Istorinė pilies doktrinos reikšmė leidžia suprasti, kodėl ji išsivystė tokia, kokia yra šiandien. Anglų bendroji teisė, kuri yra daugelio JAV teisės doktrinų pagrindas, visada turėjo principą, kad puolamas asmuo turi pareigą atsitraukti, pabandyti pabėgti nuo agresoriaus prieš griebiantis mirtinų priemonių. Šios taisyklės išimtis yra jei asmuo puolamas savo namų viduje, kadangi nuosavi namai turėtų būti saugiausia vieta, jų pilis (Cheng, Hoekstra, 2013). Tai realizuodami Anglijos teismai XIX amžiuje sukūrė kitą pareigos atsitraukti principo išimtį, žinomą, kaip Pilies doktrina. Įtakota pagrindinio principo „vyro namai yra jo pilis“, ši išimtis suteikė teisę namų savininkui ir tiems kas juose gyvena su savininko leidimu nužudyti esant būtinąsios ginties situacijai, neturint pareigos trauktis ir nekaltinant nusikalstamos veikos padarymu (Ochs, 2013).

Kai buvo įkurtos JAV, Anglų bendroji teisė buvo pagrindas, kurį daug valstijų pasirinko naudoti, kai kūrė savo teisinės sistemas, pritaikant pagal savo aplinkybes. Angliško stiliaus pilies doktriną turėjo daug valstijų. Antrasis JAV prezidentas ir teisininkas John Adams pabrėžė, kad „Vyro namai yra jo pilis ir kol jis tylus, jis turi būti saugomas, kaip princas pilyje“ (Ochs, 2013).

Moderni pilies doktrina iš Angliškos bendrosios teisės „vyro namai yra jo pilis“, pašalino Anglišką bendrosios teisės pareigą trauktis, kai puolimas vyksta namuose. Iki tol, pareiga trauktis buvo visais atvejais. Mirtinos jėgos panaudojimas būtiniosios ginties situacijoje galėjo lengvai sukelti kaltinimus žmogžudyste, nebent būtų išnaudotos visos kitos konflikto išvengimo galimybės. Pagrindinė pilies doktrinos idėja, kad nereikia trauktis nuo grėsmės ten, kur turi didžiausią teisę būti yra JAV būtiniosios ginties įstatymų pagrindas (Boots *et al.*, 2009).

Apie tai, kaip Niujorko valstijos modelyje įtvirtinta pilies doktrina buvo užsiminta aptariant Niujorko valstijos būtiniosios ginties modelį lemiantį pareigos trauktis veiksnį. Kaip jau minėta, Niujorko valstijoje įtvirtinta ganėtinai griežta pareiga trauktis prieš panaudojant mirtiną jėgą būtiniosios ginties situacijoje. Vis dėl to, pagrindinė šios taisyklės išimtis Niujorko valstijoje yra pilies doktrina, kuri nors ir netiesiogiai, yra aiškiai įtvirtinta šios valstijos įstatymuose. Niujorko valstijos konsoliduotų įstatymų 40 baudžiamojo skyriaus 35 straipsnio 35.15 skirsnio 2 dalies i punkte įtvirtinta, kad asmuo negali naudoti mirtinos fizinės jėgos prieš kitą asmenį pagal pirmoje dalyje nurodytas aplinkybes, išskyrus, kai asmuo pagrįstai mano, kad kitas asmuo naudoja ar ketina panaudoti mirtiną fizinę jėgą, neturint pareigos trauktis, kai asmuo yra savo būste ir nėra pirminis agresorius.

Niujorko valstijos konsoliduotų įstatymų 35.20 skirsnio 2 dalyje nurodoma, kad asmuo, valdantis ar kontroliuojantis turtą⁶, arba asmuo, turintis teisę arba privilegiją būti tame turte, gali naudoti fizinę jėgą prieš kitą asmenį, kai pagrįstai mano, kad tai būtina siekiant užkirsti kelią arba nutraukti tai, kas, jo pagrįstu manymu, yra nusikalstamas šio turto ribų peržengimas (patekimas) ar bandymas peržengti (patekti). Tokiu atveju, asmuo gali naudoti bet kokią fizinės jėgos kiekį, išskyrus mirtiną fizinę jėgą, kuris pagrįstai mano, kad yra būtinas šiam tikslui pasiekti ir gali naudoti mirtiną fizinę jėgą, siekiant užkirsti kelią arba nutraukti padegimo nusikaltimo vykdymą, kaip numatyta pirmoje dalyje, arba įsilaužimo arba bandymo įsilaužti metu, kaip numatyta trečioje dalyje. Taigi, pagal 35.20 skirsnio 1 dalį gali naudoti mirtiną jėgą, kai pagrįstai mano, kad tai būtina siekiant užkirsti kelią ar nutraukti padegimą (žr. Pareigos trauktis (Duty to Retreat) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)), o pagal 35.20 skirsnio 3 dalį asmuo, valdantis arba kontroliuojantis, arba turintis teisę arba privilegiją būti gyvenamajame name⁷ arba užimtame pastate⁸, kur pagrįstai mano, kad kitas asmuo laužiasi ar siekia įsilaužti, gali

⁶ Niujorko valstijos konsoliduotų įstatymų 140 skirsnio 1 dalis „Turtas“ apima sąvoką „pastatas“, kaip čia apibrėžta ir bet kurį nekilnojamąjį turtą.

⁷ Niujorko valstijos konsoliduotų įstatymų 140 skirsnio 3 dalis. „Gyvenamasis namas“ reiškia pastatą, kurį paprastai užima asmuo, nakvojantis jame naktį.

⁸ Niujorko valstijos konsoliduotų įstatymų 140 skirsnio 2 dalis. „Pastatas“ be savo įprastos reikšmės apima bet kokią statinį, transporto priemonę arba vandens transportą, naudojamus asmenų nakvynei, arba

naudoti mirtiną fizinę jėgą prieš tokį asmenį, kai pagrįstai mano, kad tai būtina siekiant užkirsti kelią arba nutraukti įsilaužimą ar bandymą įsilaužti. Taigi, nors Niujorko valstija laikosi griežto pareigos trauktis principo, pilies doktrina gali būti taikoma ganėtinai plačiai, kadangi apima ne tik gyvenamąją vietą, tačiau ir transporto priemonę bei kita.

Tuo tarpu Kalifornijos valstijos įstatymuose tiesiogiai nėra įtvirtinta nei pareiga trauktis, nei teisė ginti savo poziciją. Tai matyti ir lyginant pirmame bei antrame paveiksluose pateiktus žemėlapius. Vis dėl to, Kalifornijos valstija remiasi teisės ginti savo poziciją veiksmu, tačiau tai atsiskleidžia teismų praktikoje. Tačiau Kalifornijos valstijoje įstatyminiu lygmeniu įtvirtintas pilies doktrinos veiksnys. Kalifornijos valstijos baudžiamojo kodekso 197 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad nužudymas gali būti pateisinamas, kai jis įvykdytas ginant gyvenamąją vietą, turtą arba asmenį prieš tą, kuris smurtu ar netikėtumu akivaizdžiai ketina arba siekia įvykdyti nusikaltimą ar prieš tą, kuris smurtiniu, maištingu ar neramiu būdu akivaizdžiai ketina įsilaužti į kito asmens gyvenamąją vietą turėdamas tikslą smurtauti prieš bet kurį ten esantį asmenį (The Penal Code of California, 1872).

Kalifornijos valstijos baudžiamojo kodekso 198 straipsnyje pabrėžiama, kad vien tik baimė (angl. *bare fear*), susijusi su galimu bet kurios iš nurodytų nusikalstamų veikų, minėtų 2 ir 3 dalyse⁹ įvykdymu, kurią užkertant nužudymas galėtų būti pateisinamas, nėra pakankama, kad pateisintų nužudymą. Aplinkybės turi būti pakankamos, kad iššauktų protingo asmens baimę, o asmuo įvykdęs nužudymą, privalo būti veikęs tik įtakotas tokių baimių.

Kalifornijos valstijos baudžiamojo kodekso 198.5 straipsnyje nurodoma, kad bet kuris asmuo savo gyvenamojoje vietoje naudodamas jėgą, kuri gali sukelti mirtį arba sunkų kūno sužalojimą¹⁰, laikomas turinčiu pagrįstą baimę dėl gresiančio mirtino pavojaus arba sunkaus kūno sužalojimo sau, šeima ar jos nariui, kai ši jėga naudojama prieš kitą asmenį, ne šeimos ar namų ūkio narį, kuris neteisėtai ir jėga įsiveržia ar jau yra įsiveržęs į

naudojamus verslui vykdyti, arba naudojamus, kaip pradinės ar vidurinės mokyklas, arba uždara motorinį sunkvežimį, arba uždara motorinio sunkvežimio priekabą. Jei pastatas susideda iš dviejų ar daugiau atskirai užrakintų arba užimtų vienetų, kiekvienas vienetas bus laikomas tik atskiru pastatu, tiek pagrindinio pastato dalimi.

⁹ Pagal Kalifornijos baudžiamojo kodekso 197 straipsnio 3 dalį, nužudymas gali būti pateisinamas, kai įvykdomas teisėtai ginantis ar ginant sutuoktinį, tėvą, vaiką, šeimnininką, tarną, kai yra pagrįsta priežastis manyti, kad ketinama įvykdyti nusikaltimą arba padaryti sunkų kūno sužalojimą ir kai gresia pavojus, kad toks ketinimas bus įvykdytas. Tačiau, asmuo, kuris gynėsi ar asmuo, kurio atžvilgiu buvo atlikta gynyba, buvo užpuolikas arba dalyvavo tarpusavio kovose, turi tikrai sąžiningai stengtis atsitraukti nuo tolesnės kovos, prieš įvykdant nužudymą.

¹⁰ Pagal Kalifornijos baudžiamojo kodekso 198.5 straipsnį, „sunkus kūno sužalojimas“ yra reikšmingas arba esminis fizinis sužalojimas.

gyvenamąją vietą ir asmuo naudojantis jėgą žinojo ar turėjo žinoti, kad įvyko neteisėtas ir jėga atliktas įsibrovimas.

Floridos valstijoje, kaip tai bus aptarta žemiau esančiame skyriuje, įstatyminiu lygmeniu įtvirtinta teisė ginti savo poziciją, tačiau taip pat yra įtvirtinta ir pilies doktrina.

Floridos valstijos statuto 776.013 straipsnio 1 dalis įtvirtina nuostatą, kad asmuo, kuris yra gyvenamojoje vietoje ar būste, kur jis turi teisę būti, neturi pareigos trauktis ir turi teisę ginti savo poziciją bei naudoti arba grasinti panaudoti: (a) Ne mirtiną jėgą prieš kitą asmenį, kai asmuo pagrįstai mano, kad toks veiksmas būtinas siekiant apsiginti ar apginti kitą asmenį nuo neteisėtos fizinės jėgos ir tik tiek, kiek tai yra būtina (b) Mirtiną jėgą, jei asmuo pagrįstai mano, kad tokios jėgos naudojimas arba grasinimas panaudoti yra būtinas siekiant išvengti gresiančios mirties ar didelių kūno sužalojimų ar apsisaugoti nuo gresiančio prievartinio nusikaltimo (angl. *forcible felony*)¹¹ (The 2024 Florida Statutes (including 2025 Special Session C)). Tiesa, labai svarbu paminėti, kad šio straipsnio 4 dalyje numatyta, kad asmuo, kuris neteisėtai ir naudojant jėgą įsibrauna ar bando įsibrauti į asmens gyvenamąją vietą, būstą ar valdomą transporto priemonę¹², laikomas ketinančiu atlikti neteisėtą veiką, susijusį su smurtu arba prievarta. O, kaip numato šio straipsnio 1 dalies b punktas, jei siekiama apsisaugoti nuo prievartinio nusikaltimo, asmuo gali panaudoti mirtiną jėgą.

Taigi, Floridos valstijos statute numatytos normos suteikia gerokai platesnes teises siekiant apsiginti, apginti kitą asmenį ar turtą nuo pasikėsینimo nei Niujorko valstijos teisė, kurioje įtvirtinta ganėtinai griežta pareiga trauktis ir Kalifornijos būtiniosios ginties modelis įstatyminiu lygmeniu. Floridos valstijos būtiniosios ginties modelyje įtvirtinta teisė ginti savo poziciją, kartu su pilies doktrina, kuri apima ir transporto priemonę bei numato, kad visais atvejais, kai ginamasi nuo neteisėto įsibrovimo ar bandymo įsibrauti į asmens gyvenamąją vietą, būstą ar valdomą transporto priemonę, jei asmuo pagrįstai mano, kad

¹¹ Pagal Floridos valstijos statuto 776.08 straipsnį, prievartinis nusikaltimas reiškia valstybės išdavystę, žmogžudystę, netyčinį nužudymą, seksualinį prievartavimą, automobilio grobimą, įsibrovimą į gyvenamąją vietą turint tikslą vogti, vagystę, įsibrovimą į pastatą, padegimą, pagrobimą, sunkų išpuolį, sunkų sužalojimą, sunkų persekiojimą, orlaivio grobimą, neteisėtą sprogmenų ar bombų naudojimą, metimą ar palikimą ir bet kokią kitą nusikaltimą, susijusį su fizinės jėgos ar smurto naudojimu ar grasinimu panaudoti prieš bet kurį asmenį.

¹² Pagal Floridos valstijos statuto 776.013 straipsnio 5 dalies a, b ir c punktus, gyvenamoji vieta, būstas ir transporto priemonė apibūdina tokias vietas:

Gyvenamoji vieta – bet koks pastatas arba transporto priemonė, įskaitant prijungtą verandą, nesvarbu ar pastatas, ar transporto priemonė yra laikina, ar pastovi, mobili ar ne mobili, su stogu, įskaitant palapinę ir yra skirta žmonėms praleisti naktį.

Būstas – gyvenamoji vieta, kurioje asmuo gyvena laikinai arba nuolat, arba lankosi, kaip pakviestas svečias. Transporto priemonė – bet kokia transporto priemonė, nesvarbu, ar ji varoma varikliu, ar ne, skirta vežti žmonėms arba gabenti turtui.

tokios jėgos naudojimas arba grasinimas panaudoti yra būtinas siekiant apsisaugoti nuo tokio nusikaltimo.

Pilies doktrina yra, ko gero, mažiausiai diskusijų ir abejonių dėl įgyvendinimo reikalingumo keliantis veiksnys. Ši doktrina suteikia pagrindą naudoti bet kokią fizinę jėgą kai ginamasi namuose. Nors sąvoka namai skiriasi priklausomai nuo valstijos ir apima skirtingus objektus, nė viena moderni valstija ir ko gero nė vienas mokslininkas neginčija, kad asmeniui, nepaisant to ar suteikiama teisė ginti savo poziciją neturint pareigos trauktis, ar asmuo įpareigojamas trauktis prieš suteikiant teisę gintis, jis turi turėti teisę gintis ten, kur jam būti turėtų būti saugiausia – namuose. Tai vieta, kur asmuo turėtų jaustis absoliučiai saugus, todėl gilią istorinę šaknis turinti pilies doktrina, šios doktrinos turinys net jei ir ne įstatymiškai, įtvirtintas ko gero visose JAV valstijose ir nėra ginčijamas, nebent dėl to, kas yra laikoma namais.

2.3. Teisės ginti savo poziciją (Stand Your Ground) veiksnys (sąvoka, istorinis kontekstas ir įgyvendinimas)

Nuo 2005 m., beveik dvidešimt JAV valstijų perėjo prie kokios nors teisės ginti savo poziciją versijos¹³. Teisė ginti savo poziciją įtvirtina, kad asmuo, kuris pagrįstai tiki esą būtina, turi teisę panaudoti mirtiną jėgą prieš asmenį, kurį įžvelgia, kaip grėsmę, bet kur, kur asmuo turi teisę būti (Engels, 2018).

Teisės ginti savo poziciją, kaip būtiniosios ginties modelius JAV lemiantis veiksnys, yra pareigos trauktis veiksmui priešingas savo turiniu. Šio veiksnio turinys numato, kad asmuo neturi pareigos trauktis prieš panaudojant fizinę jėgą, taip pat ir mirtiną, būtiniosios ginties situacijose, gerokai plačiau nei leidžiama pareigos trauktis veiksmu bei pilies doktrina paremtuose būtiniosios ginties modeliuose. Tuo tarpu, šis veiksnys absoliučiai neprieštarauja ir nesudaro kontrasto pilies doktrinos veiksmui, kadangi dažniausiai apima ir įgyvendina pilies doktrinos turinį.

Teisės ginti savo poziciją veiksnys yra vienas iš pagrindinių įtakančių būtiniosios ginties modelius JAV. Šį veiksnį, nepaisant jo naujumo, įgyvendinusi didžioji dalis valstijų, kaip tai matyti ir antrame paveiksle. Lyginant pirmą su antru paveikslus matyti, kad dalis valstijų nėra pažymėtos nei, kaip įgyvendinusios pareigą trauktis, nei kaip įgyvendinusios teisę ginti savo poziciją, tačiau didžioji dalis nepažymėtų valstijų taip pat remiasi teisės ginti savo poziciją veiksmu savo būtiniosios ginties modeliuose, tačiau tai įgyvendina

¹³ 2018 m. informacija pateikiama K. Engels knygoje „An Existentialist Analysis of “Stand Your Ground” Laws”.

teismų praktikos metodu, todėl žemėlapiuose, kuriuose žymimos valstijos, kurių būtiniosios ginties modeliuose įstatymiškai įtvirtinta pareiga trauktis arba teisė ginti savo poziciją, šios valstijos nėra pažymėtos.

Teisės ginti savo poziciją veiksnys - naujausias bei ko gero daugiausiai diskusijų keliantis būtiniosios ginties modelius JAV lemiantis veiksnys, kurį be kita ko labai plačiai įgyvendina vis daugiau valstijų. Tai daugiausiai veikimo laisvės ir pasirinkimo galimybių besiginančiajam suteikiantis veiksnys. Esminis šio veiksnio turinio aspektas, pareigos trauktis nebuvimas siekiant apsiginti nuo puolančiosios pusės. Vis dėl to, pareigos trauktis nebuvimas nepanaikina kitų besiginančiojo pareigų, tokių kaip kėsinimosi realumas, proporcingumas ir kita.

Tai labai kontraversiškai vertinama teisė. Skirtingos nuomonės dėl šios teisės „teisingumo“ gali būti matomos iš skirtingų pavadinimų: „Stovėk savo vietoje“ (angl. *Stand Your Ground Laws*), „Sukurk mano dienos įstatymus“ (angl. *Make My Day Laws*) ar net „pirma šauk, po to klausk“ (angl. *Shoot First (Ask Questions Later)*) teisės. Ši būtiniosios ginties teisė panaikina bendrosios teisės pareigą trauktis prieš naudojant mirtiną jėgą būtiniosios ginties situacijose. Todėl, ši teisė dar vadinama - „nėra pareigos trauktis“ (angl. *no duty to retreat*) (Ochs, 2013).

Nors tai ir nėra visiškai naujas veiksnys, jis pradėtas įgyvendinti 2005 m. Floridoje, šis veiksnys, akivaizdu, susilaukė nemažo populiarumo tarp JAV valstijų, kadangi 2023 m. buvo įgyvendintas bent 28 valstijose, remiantis valstybės įstatymų leidėjų nacionalinės konferencijos (angl. *the National Conference of State Legislatures*) pateiktais duomenimis (National Conference of State Legislatures, 2025).

Teisės ginti savo poziciją veiksnys pirmą kartą gavo precedentą 2005 m. Floridos valstijose teisėkūros sesijoje. Prieš tai Floridos valstijoje buvo laikomasi tiek bendrosios teisės, tiek statutinės teisės normų, susijusių su mirtinos jėgos panaudojimu, būtinaja gintimi ir lankytojų asmens nuosavybėje gynimu, kurios laikėsi pozicijos, kad mirtina jėga nėra pateisinama, nebent gynėjas tikėjo, kad tai buvo būtina siekiant išvengti rimtų kūno sužalojimų ar mirties. Be to, Floridos valstijoje buvo laikomasi bendrosios teisės normų ir pripažinta, kad privalu trauktis prieš naudojant mirtiną jėgą, nebent užpuolimas įvyko to asmens namuose ir tai įeina į pilies doktrinos išimtį. Šis principas skiriasi nuo tradicinio būtiniosios ginties principo, kadangi tai išplėtė pilies doktriną į vietas už namų ribų. Paprastaiariant, šios nuostatos neįpareigoja asmenų trauktis, jei jie yra užpulti, nesvarbu ar tai būtų jų namuose, ar viešose vietose, kuriose jie turi teisę būti, jei jie turi pagrįstą įsitikinimą, kad gresia mirtis ar kūno sužalojimas. Todėl, pagal teisę ginti savo poziciją asmuo gali naudoti mirtiną jėgą prieš kitus asmenis be pareigos išvengti šios jėgos

panaudojimo ar apskritai akistatos, jei jis pagrįstai tiki, kad jis yra mirties pavojuje ar reikšmingo kūno sužalojimo pavojuje, kurį kelia užpuolikas. Tai žymi dramatišką tradicinės būtiniosios ginties teisės pokytį. Papildant, teisę ginti savo poziciją įtvirtinantys įstatymai numato prielaidą, kad asmuo, užpultas savo namuose, turėjo pagrįstą tikėjimą, kad mirtinos jėgos panaudojimas buvo būtinas (Boots, 2009).

Šis principas, kaip matyti ir iš principo pavadinimo, variacijų susilaukia įvairių vertinimų ir skirtingų požiūrių. Tai, ko gero, labiausiai diskutuotinas būtiniosios ginties principas JAV, kuris ypatingai aktualus šiandien. Šis principas nemažai dėmesio susilaukia ir žiniasklaidoje. 2023 m. Žurnalistas Brandon Drenon straipsnyje „Kas yra teisė ginti savo poziciją ir kurios valstijos ją turi“ (angl. *What is a stand your ground law and which states have one?*) apžvelgdamas šį teisės institutą mini dvi bylas, kuriose neginkluoti asmenys buvo pašauti ir žuvo JAV. Tai atnaujino diskusiją dėl šio principo taikymo. Pasak žurnalisto „[...] 16-metis Ralph Yarl buvo pašautas du kartus, kai paskambino durų skambučiu į ne to namo duris, o 20-metė Kaylin Gillis žuvo, kai buvo pašauta dėl to, kad įvažiavo ne į tą įvažiavimą“. Vis dėl to, atkreiptinas dėmesys, kad nė vienoje iš minėtų situacijų realios būtiniosios ginties nebuvo, o teismai pripažino asmenis, kurių vienas sutrikdė sveikatą Ralph Yarl, kitas nužudė Kaylin Gillis kaltais, skiriant įkalinimo bausmes.

Žurnalistas taip pat pateikia nurodą į kitas su šiuo principu siejamas bylas bei rašo, kad „šie šaudymai sukėlė klausimus apie asmenų teises ginti save ir savo turtą JAV ir apie tai, kada galima naudoti mirtiną jėgą savaime“. Panašūs straipsniai periodiškai pasirodo įvairiuose JAV žiniasklaidos šaltiniuose ir tinklaraščiuose. Be abejo, reikia nepamiršti, kad tai publicistinio stiliaus straipsniai, kuriuose nevengiama provokuoti ir stengiamasi tekstą pateikti dinamiškai bei suteikti tam tikrą emociją, kuri priklauso ir nuo autoriaus pažiūrų, tačiau tokių straipsnių buvimas, jų aktualumas atskleidžia ir tam tikros problematikos buvimą, aktualijas bei tai kaip į situaciją žvelgia ne mokslininkai, ne įstatymų bei doktrinos formuotojai. Nors teisė ginti savo poziciją kelia diskusijas bei tai lemia jos kontraversiškus pavadinimus, matyti, kad realiai ši teisė nesuteikia teisės nepagrįstai naudoti fizinę jėgą, ypatingai mirtiną, kadangi toks veikimas, kaip minėtose bylose, pripažįstamas nusikalstamu.

Kai kurių mokslininkų atilikti tyrimai rodo, kad palaipsniui įgyvendinami teisės ginti savo poziciją įstatymai susiję su padidėjusių žmogžudysčių skaičiumi. Šie padidėjimai kai kuriose valstijose siekė 10 proc. ir daugiau, kai tuo tarpu nė viena valstija nefiksavo reikšmingo mirčių, dėl fizinės jėgos panaudojimo, sumažėjimo (Esposti *et al.*, 2022). Atkreiptinas dėmesys, kad padidėjęs žmogžudysčių skaičius, nereiškia, kad šios žmogžudystės yra pateisinamos ir savaime nereiškia, kad joms pagrindą suteikė teisė ginti

savo poziciją veiksnys. Kaip matyti, šis veiksnys nesuteikia pagrindo nepagrįstos fizinės jėgos panaudojimo pateisinimui ir suteikia apsaugą nuo tokios jėgos panaudojimo. Tikėtina, kad įtvirtinus šį veiksnį, fizinės jėgos panaudojimą galėtų lemti nebent neteisingas įstatymo interpretavimas.

Vis dėl to, kai kurie autoriai pastebi, kad „pastarojo dešimtmečio nusikaltimų statistika atskleidė, kad teisės ginti savo poziciją įtvirtinimas pablogino rasinę atskirtį sprendimuose dėl būtiniosios ginties buvimo: baltaodžiai, kurie nužudo juodaodžius, ten, kur įtvirtinta teisė ginti savo poziciją, daugiau nei vienuolika kartų dažniau išvengia nuteisimo, nei juodieji, kurie nužudo baltuosius“ (Light, 2017). Be abejo, šiuos skaičius nebūtinai lemia teisės ginti savo poziciją įgyvendinimas, tačiau autoriai tai sieja būtent su šios teisės įgyvendinimu.

Tuo tarpu autorius K. Alexander Adams teigia, kad teisės ginti savo poziciją įstatymai vis dar ganėtinau naujas reiškinyms ir būtini papildomi tyrimai, siekiant galutinai išspręsti ginčus dėl šių įstatymų poveikio. Tačiau, šio autoriaus moksliniame darbe pateikti įrodymai nerodo, kad šie įstatymai reikšmingai padidina ar sumažina nusikalstamumą (Adams, 2022). Taigi, kaip matyti mokslininkų tarpe nėra sutarimo dėl to ar svarbesni teigiami, ar neigiami teisės ginti savo poziciją aspektai, kaip ir nėra sutarimo dėl šios teisės poveikio.

Žvelgiant iš baudžiamojo proceso perspektyvos, įstatymai, tokie kaip Floridos valstijos, nustato įrodinėjimo pareigos našta kaltinančiajai pusei, kad būtų paneigta prezumpcija, kad kaltinamasis veikė pagrįstai, jei puolimas įvyko besiginančiojo namuose ar transporto priemonėje. Kai kuriose valstijose teisės ginti savo poziciją principas teikia didesnę apsaugą kaltinamajam nei kitose. Be prezumpcijų, palankių kaltinamiesiems, tokios valstijos, kaip Florida, numato papildomas procesines apsaugas, sudarant galimybę pasinaudoti prokuroro imunitetu. Floridos statutas suteikia kaltinamajam galimybę prašyti „posėdžio dėl imuniteto“ prieš teisminį bylos nagrinėjimą, kurio metu apygardos teismo teisėjas turi įvertinti ar byloje pateikti faktai vyraujančia įrodymų dalimi įrodo, kad kaltinamasis elgėsi teisėtai pagal teisės ginti savo poziciją principą. Jei teismas nusprendžia, kad tai buvo įrodyta, kaltinamajam suteikiamas imunitetas, o teisminis nagrinėjimas nutraukiamas atmetant visus kaltinimus. Skirtingai nuo tradicinių būtiniosios ginties įstatymų, kurie leidžia būtinąją gintį naudoti, kaip teisinę gynybą nužudymo ar netyčinio nužudymo atvejais, Floridos teisė leidžia kaltinamiesiems, kurie veikė esant būtiniosios ginties situacijai, visiškai išvengti teismo proceso ir baudžiamojo persekiojimo (Ochs, 2013).

Tuo labiau, Floridos įstatymai suteikia apsaugą kaltinamiesiems ir kitose baudžiamojo proceso stadijose. Sulaikymo metu policija turi teisę įvertinti ar asmuo

pagrindė būtiniosios ginties buvimą nužudymo atveju ir nuspręsti ar reikia atlikti sulaikymą. Po tyrimo, jei policija nenustato tikėtino pagrindo, kad mirtinos jėgos panaudojimas buvo neteisėtas, sulaikymas nėra leidžiamas ir paprastai baudžiamasis persekiojimas nebūna pradedamas. Be to, jei kaltinamasis mano, kad jis buvo sulaikytas po to kai veikė būtiniosios ginties situacijoje ir policija neturėjo pagrindo manyti, kad panaudota jėga buvo neteisėta, Floridos teisė leidžia kaltinamajam teikti civilinį ieškinį prieš policiją dėl neteisėto sulaikymo. Šios procedūrinės apsaugos neapsiriboja tik Florida. Visose teisė ginti savo poziciją įgyvendinusiose valstijose prokurorai turi diskreciją dėl kaltinimų pateikimo kaltinamajam, kuris remiasi būtinąja gintimi. Teisės ginti savo poziciją veiksmu paremtus būtiniosios ginties modelius įgyvendinusiose valstijose prokuroras gali atsisakyti pateikti kaltinimus, jei mano, kad „teisės ginti savo poziciją“ gynyba yra tinkama. Taip pat, apsaugos lygis kaltinamiesiems, kurie remiasi būtiniosios ginties institutu varijuoja priklausomai nuo valstijos. Bendrai teisė ginti savo poziciją yra reikšmingas nukrypimas nuo bendrosios teisės pagrindo (Ochs, 2013).

Tuo tarpu Kalifornijos valstijos įstatymuose žiūrima kiek griežčiau, Kalifornijos valstijos baudžiamojo kodekso 199 straipsnyje numatyta, kad esant nužudymui, kuris pasirodo teisėtas ir pateisinamas, kaltinamasis asmuo turi būti visiškai išteisintas ir išleistas po teismo proceso.

Taigi, Floridos valstija yra puikus ganėtinai laisvą veikimą ir plačias teises būtiniosios ginties atveju suteikiančios valstijos, kurios būtiniosios ginties modelis paremtas teisės ginti savo poziciją veiksmu, pavyzdys. Tačiau, nepaisant to, kaip šio veiksnio neigiamas puses siekia išryškinti ne tik publicistinio turinio rašytojai, tačiau ir kai kurie mokslinių šaltinių autoriai, šis principas atvirkščiai nei gali pasirodyti, nesuteikia teisės asmeniui žudyti be pagrindo, ar naudoti mirtiną jėgą, kai grasinama tuo, kas akivaizdžiai negali sukelti didelės žalos asmeniui ar tuo labiau pavojaus jo gyvybei.

Floridos statuto 776.012 straipsnio 1 dalis nurodo, kad asmuo turi teisę naudoti arba grasinti panaudoti jėgą, išskyrus mirtiną jėgą, prieš kitą asmenį, kai ir tiek, kiek jis pagrįstai mano, kad toks veiksmas būtinas siekiant apsiginti arba apsaugoti kitą asmenį nuo gresiančios neteisėtos jėgos panaudojimo. Asmuo, naudodamas arba grasindamas naudoti jėgą pagal šią straipsnio dalį, neturi pareigos pasitraukti prieš naudojant arba grasinant panaudoti tokią jėgą. 2 dalis nurodo, kad asmuo turi teisę naudoti arba grasinti panaudoti mirtiną jėgą, jei jis pagrįstai mano, kad tokios jėgos naudojimas arba grasinimas ją panaudojimu yra būtinas siekiant apsisaugoti nuo gresiančios mirties arba sunkaus kūno sužalojimo ar apsaugoti kitam asmeniui. Asmuo, naudodamas arba grasindamas panaudoti mirtiną jėgą pagal šią straipsnio dalį, neturi pareigos trauktis ir turi teisę stoti prieš asmenį

(teisę ginti savo poziciją), jei asmuo, naudodamas arba grasindamas naudoti mirtiną jėgą, neužsiima nusikalstama veika ir yra vietoje, kurioje turi teisę būti. Taigi, Floridos statuto 776.012 straipsnyje įtvirtinta, kad asmuo neturi pareigos trauktis jokių atvejų, kai jo, ar kito asmens atžvilgiu gresia ar yra naudojama neteisėta jėga, tačiau tik, kai asmuo siekia apsisaugoti nuo gresiančios mirties ar sunkaus kūno sužalojimo ir pagrįstai mano, kad mirtinos jėgos panaudojimas būtinas, asmuo gali panaudoti mirtiną jėgą prieš kitą asmenį.

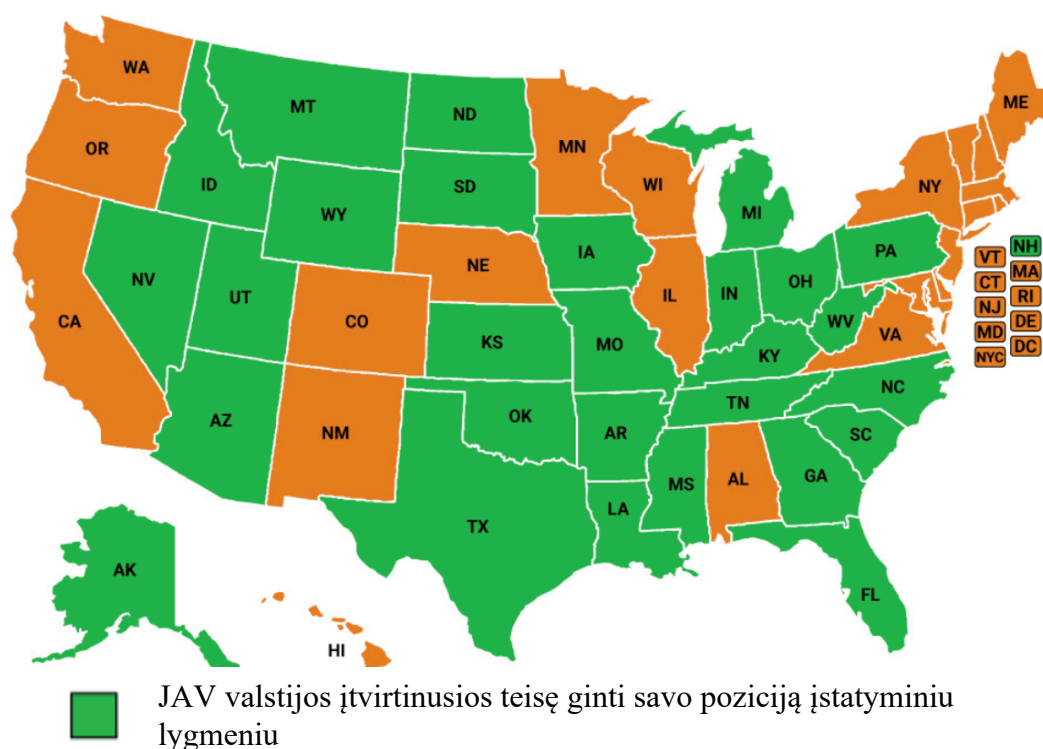
Floridos statuto 776.013 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad asmuo, kuris yra gyvenamojoje vietoje ar būste, kur jis turi teisę būti, neturi pareigos trauktis ir turi teisę ginti savo poziciją bei naudoti arba grasinti panaudoti: (a) Ne mirtiną jėgą prieš kitą asmenį, kai asmuo pagrįstai mano, kad toks veiksmas būtinas siekiant apsiginti ar apginti kitą asmenį nuo neteisėtos fizinės jėgos ir tik tiek, kiek tai yra būtina. (b) Mirtiną jėgą, jei asmuo pagrįstai mano, kad tokios jėgos naudojimas arba grasinimas panaudoti yra būtinas siekiant išvengti gresiančios mirties ar didelių kūno sužalojimų ar apsisaugoti nuo gresiančio prievartinio nusikaltimo. Šiame statuto straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad asmuo neturi pareigos trauktis, kai yra savo namuose. Floridos valstijos statute pilies doktrina įtvirtinta kartu su teise ginti savo poziciją, taip papildant šį principą ir tarsi patvirtinant, kad asmuo neturi pareigos trauktis niekur, kur jis teisėtai gali būti.

Vis dėl to, matyti, kad net ir esant įtvirtintam absoliučiam teisės ginti savo poziciją veiksmui, siekiama apsaugoti asmenis nuo nepagrįsto jėgos panaudojimo jų atžvilgiu, laikant tai būtinąsios ginties situacija, nustatant papildomus reikalavimus, koks kiekis jėgos kokių atvejų gali būti panaudojamas, kokius reikalavimus turi atitikti grasinimas ar puolančios pusės veiksmai ir kita.

Tai neabejotinai plačiausias teisės gintis asmeniui suteikiantis veiksnys JAV. Šis veiksnys prioritetą suteikia asmens teisei gintis, nesvarbu kaip tai įtakotų besikėsinančio asmens interesus, sveikatą ar gyvybę. Taip pat, šis veiksnys apima pilies doktriną, kadangi ne tik įgyvendina šios doktrinos turinį, tačiau ir suteikia platesnes teises už to, kas laikoma namais ribų, todėl įprastai pilies doktrina nėra išskiriama, kaip taikoma kartu su teisės gintis savo poziciją veiksmu. Paprastai teisės mokslo šaltiniuose išskiriamos valstijos, kurios įtvirtinusios pareigą trauktis, pareigą trauktis ir pilies doktriną, kaip pareigos trauktis išimtį arba teisę ginti savo poziciją. Kadangi šiuo metu, ko gero, visos valstijos įtvirtinusios pareigą trauktis turi įtvirtinusios ir pilies doktriną, tai reiškia, kad didžiąją dalį JAV valstijų būtų galima skirstyti į dvi grupes, tačiau reikėtų nepamiršti, kad kiekviena valstija turi tam tikrus ypatumus. Neabejotinai teisę ginti savo poziciją įtvirtinusių valstijų modeliai įgyvendina pilies doktriną, todėl, kai moksliniuose teisės šaltiniuose pateikiama informacija apie pilies doktriną įgyvendinusias valstijas, įprastai pateikiamos ir visos, kurių

būtiniosios ginties modeliai remiasi teisės ginti savo poziciją veiksmu. Kadangi modeliai, kurie įtvirtinę teisę ginti savo poziciją suteikia plačiausias teises besiginančiajam, kaip matyti iš įvairių šaltinių pateikiamos informacijos tai labiausiai diskutuotinas veiksnys, kadangi šis veiksnys suteikia didžiausias prielaidas konfliktinių situacijų eskalavimui, mirtinos jėgos panaudojimui būtiniosios ginties situacijose ar kai kurių autorių manymu nepagrįstam fizinės jėgos panaudojimui. Vis dėl to, kaip matyti, net ir valstijose, kurių būtiniosios ginties modeliuose įtvirtinta teisė ginti savo poziciją siekiama užtikrinti, kad fizinės jėgos panaudojimas būtų priemonė, kuri naudojama, kai tai būtina. Šiuo veiksmu paremti būtiniosios ginties modeliai neabejotinai suteikia didžiausią apsaugą besiginančiajam, jo interesams, sveikatos ir gyvybės apsaugai.

2 paveikslas. **Jungtinių Amerikos Valstijų valstijos, kurių būtiniosios ginties modeliuose remiamasi teisės ginti savo poziciją veiksmu, įtvirtinant teisę ginti savo poziciją įstatyminiu lygmeniu, žemėlapis**

Šaltinis: United States Concealed Carry Association. Prieiga per internetą: < <https://www.usconcealedcarry.com/blog/what-is-stand-your-ground/>>.

3. Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modelius lemiančių veiksmų raiška Lietuvos būtiniosios ginties institute

Būtiniosios ginties teisė Lietuvoje gali būti kildinama iš Konstitucijos garantuojamų teisių ir laisvių, tačiau tiesiogiai šią asmens teisę įtvirtinantis įstatymas yra Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Šio įstatymo 28 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „Asmuo turi teisę į būtinąją gintį“. Toliau teigiama, kad šią teisę asmuo gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsinimo. Ši nuostata įtvirtina asmens teisę rinktis veikimo būdą, leidžiant bandyti išvengti kėsinimosi arba veikti taip ir tiek, kiek asmuo nori, jei tai neprieštaruja teisei, nepaisant to, kad dėl tokio veikimo, galimai, bus pasikėsinta į taip veikusį asmenį. Pasikėsینimo atveju asmeniui suteikiama įstatymo garantuojama teisė į būtinąją gintį. Taip pat, ši nuostata įtvirtina ir tai, kad net jei asmuo turi galimybę kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas, kas, galimai, padėtų išvengti akistatos ir nesusidarytų poreikis naudoti fizinę jėgą gynybai, asmuo vis tiek turi teisę veikti taip, kaip jis nori, tiek, kiek tai neprieštaruja teisei ir jei dėl tokio veikimo kyla kėsinimasis, taip veikęs asmuo turi įstatymo garantuojamą teisę į būtinąją gintį. Tai nėra tik deklaratyvūs žodžiai įstatyme. Teismų praktikoje ši nuostata neretai yra pabrėžiama ir sėkmingai taikoma. Faktas, kad buvo galima išvengti kėsinimosi ar kreiptis pagalbos iš esmės nelemia situacijos (ne)laikymo būtinąja gintimi ir iš esmės nelemia būtiniosios ginties situacijos ribų (ne)peržengimo vertinimo. Taigi, Lietuvos įstatymuose nėra įtvirtintų pareigai trauktis analogiškų nuostatų būdingų bendrosios teisės sistemoms¹⁴. Atvirkščiai Lietuvos teisėje įstatyminiu lygmeniu įtvirtintas pareigos vengti kėsinimosi ar kreiptis pagalbos prieš panaudojant jėgą, taip pat ir mirtiną, nebuvimas, kas turiniu artima teisės ginti savo poziciją paremtų JAV valstijų būtiniosios ginties modelių nuostatoms.

Svarbu tai, kas yra būtiniosios ginties situacija apskritai. BK 28 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad pagal BK neatsako ir baudžiamojon atsakomybėn negali būti traukiamas asmuo, jei jis iš esmės bet kokią nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką padarė (1) ginantis ar ginant kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus, (2) nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinimosi, (3) neperžengiant būtiniosios ginties ribų.

Pavojingumas priklauso nuo kėsinimosi intensyvumo, naudojamų priemonių, užpuolikų ir besiginančiųjų jėgų santykio, galimos žalos dydžio ir pan. Kėsinimasis

¹⁴ Vis daugiau JAV valstijų pareigos trauktis atsisako ir pereina prie modelių, kurie remiasi teisės ginti savo poziciją veiksmu, tačiau pareiga trauktis istoriškai buvo ir iki šių dienų liko svarbia bendrosios teisės sistemų dalimi.

laikomas realiu, kai jis egzistuoja objektyviai, o ne besiginančiojo vaizduotėje, ir akivaizdžiu, kai jis yra pradėtas ar tiesiogiai gresia besiginančiojo ar kito asmens teisėms, visuomenės ar valstybės interesams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pavojingas kėsinimasis turi būti akivaizdus ir realus. Šie du reikalavimai atspindi vieno reiškimo – kėsinimosi – dvi skirtingas puses, ir būtent jo egzistavimą laike (akivaizdus) ir erdvėje (realus) (Švedas *et al.*, 2019).

Tik esant būtiniosios ginties situacijai turi būti įvertinta ar nebuvo peržengtos būtiniosios ginties teisėtumo ribos. Iš esmės galima teigti, kad būtiniosios ginties situacija yra, kai prieš tinkamą ginamą subjektą arba objektą (kurį ginti leidžia įstatymas) pradėtas ar tiesiogiai gresia pavojingas kėsinimasis. Būtiniosios ginties situacijos egzistavimo sąlygos tai sąlygos, kurios apibūdina puolančios pusės veikimą (kėsinimąsi) ir kurių buvimas būtinai, kad nuo to veikimo būtų galima gintis baudžiamajame įstatyme formaliai nusikaltimo ar nusižengimo požymius atitinkančiu veikimu bei toks veikimas būtų laikomas būtinąja gintimi, o ne nusikaltimu ar nusižengimu.

Teismų praktikoje įprastai išskiriamos tik teisėtumo sąlygos ir nėra atskirai išskiriama būtiniosios ginties situacija ar jos egzistavimas. Įprastai išskiriamos tokios būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos: (1) būtinoji gintis galima tik nuo pavojingo kėsinimosi; (2) kėsinimasis turi būti realus; (3) kėsinimasis turi būti akivaizdus; (4) žala padaroma besikėsinančiam asmeniui; (5) neperžengtos būtiniosios ginties ribos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. lapkričio 20 d., 2023 m. kovo 20 d., 2022 m. balandžio 6 d. nutartys baudžiamosiose bylose). Vis dėl to, pavojingumas, realumas ir akivaizdumas apibūdina kėsinimąsi. Pavojingumo reikalavimas išreikštas įstatyme, realumo ir akivaizdumo reikalavimą papildomai kelia teismai, tai įtvirtindami savo praktikoje. Kadangi šie trys elementai yra kėsinimąsi apibrėžiančios dalys būtiniosios ginties situacijos egzistavimui, iš esmės galima teigti, kad būtiniosios ginties situacija egzistuoja, kai prieš tinkamą ginamą subjektą arba objektą (kurį ginti leidžia įstatymas) pradėtas ar tiesiogiai gresia, pavojingas, realus ir akivaizdus kėsinimasis. Todėl tikslinga išskirti tokias būtiniosios ginties situacijos egzistavimo sąlygas: (1) tinkamas ginamas subjektas arba objektas, t. y. kėsinimasis nukreiptas prieš tokį subjektą arba objektą, (2) pradėtas ar tiesiogiai gresiantis, pavojingas, realus ir akivaizdus kėsinimasis. Tuo tarpu būtiniosios ginties (ne)teisėtumu reikėtų laikyti būtiniosios ginties ribų (ne)peržengimą.

Kalbant apie galimus ginti subjektus ir objektus reikėtų atkreipti dėmesį į būsto neliečiamumą. Teisė ginti būsto neliečiamumą įtvirtinta BK 28 straipsnio 2 dalyje. Tačiau, Lietuvoje asmens būsto neliečiamumą saugo ir Konstitucija, kurios 24 straipsnyje numatyta, kad „Žmogaus būstas neliečiamas. Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą

neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą.“ Ši Konstitucinė nuostata tarsi užtikrina, kad žmogus savo namuose gali jaustis visiškai saugiu ir veikti bei elgtis namuose taip, kaip jis nori, kiek tai nepažeidžia įstatymų, kitų asmenų interesų ir pan. Lietuvoje įtvirtinta teisė ginti būsto neliečiamumą turi panašumų į pilies doktriną, kuria remiantis įtvirtinamos panašios nuostatos JAV būtiniosios ginties modeliuose. Iš esmės, tai, kad asmuo turėtų turėti saugią vietą, kur net įtvirtinus pareigą trauktis, jam nebūtų taikoma ši pareiga, pripažįsta tikriausiai visos ar bent dauguma pasaulio valstybių. Vis dėl to, Lietuvoje pareigos trauktis nėra ir asmuo gali nevengti kėsینimosi ne tik namuose, tačiau ir būdamas kitoje aplinkoje. Ši Konstitucinė nuostata apima ne visai asmens kaip subjekto gynimąsi ar gynimą, o labiau pačio būsto, kaip objekto, neliečiamumo gynimą, kuo skiriasi nuo pilies doktrinos.

Nagrinėjant būsto neliečiamumo klausimą ypatingai svarbus aspektas yra tai, kas laikoma būsto ribomis. Tai, iš esmės, apibrėžia BK 165 straipsnis, kuriame numatoma atsakomybė už neteisėtą asmens būsto neliečiamumo pažeidimą. BK 165 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Tas, kas neteisėtai slapta ar atvirai, panaudodamas apgaulę arba kitokiu būdu prieš savininko ar jo įgaliotų asmenų valią įsibrovė į kito žmogaus gyvenamąjį namą, butą ar kitą gyvenamąją patalpą arba jos priklausinius, įskaitant saugomą būsto teritoriją, baudžiamas [...]“. Taigi, kaip būsto neliečiamumo pažeidimas įvardinamas tokių objektų, kaip namas, butas, kita gyvenamoji patalpa arba jos priklausiniai bei saugoma būsto teritorija neliečiamumo pažeidimas. Tai suteikia ganėtinai plačias ribas būtinajai ginčiai ginamo subjekto ir objekto prasme.

Remiantis teismų praktika įsibrovimu gali tapti ir į patalpą teisėtai patekusio, tačiau neišėjusio asmens veiksmai. Pavoјingu kėsینimusi laikoma bet koks kito asmens buvimas būste, kai tam nėra teisinio pagrindo, prieš gyventoją valią, net jei leidimas būti būste ir buvo suteiktas, bet gyventojas išreiškė, kad asmenys būste nebėra pageidaujami. LAT 2006 m. vasario 14 d. nutartyje nustatė, kad antstolis kartu su savo antstolio kontoros darbuotojais atvykę į J. M. priklausančią gyvenamąją namą, kuriame gyveno ir V. M., įėję į namo vidų informavo V. M. apie teismo sprendimą išieškoti iš jo skolą. V. M., nesutikdamas su tuo, kad jis yra skolingas, pareikalavo atvykusių asmenų išeiti iš jo gyvenamosios vietos, tačiau antstolis bei jo kontoros darbuotojai iš gyvenamojo namo neišėjo. LAT konstatavo, kad antstolio ir jo kontoros darbuotojų tolesnis buvimas gyvenamojoje patalpoje po to, kai buvo išsakyti teisėti ten gyvenusio asmens reikalavimai pasišalinti, nesutikdamas, kad būtų atliekami vykdymo veiksmai, vertintina kaip pavojingas kėsینimasis į asmens būsto neliečiamybę. Aplinkybė, kaip besikėsinantys

asmenys pateko į gyvenamąją patalpą, vertinant būtinios ginties būklėje padarytus veiksmus reikšmės neturi. Todėl, V. M. veiksmai buvo vertinti, kaip atitinkantys kėsimosi pobūdį, o būtinios ginties ribos kaip neperžengtos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucijos 24 straipsnis numato, kad „Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip [...]“ Ši nuostata suponuoja, kad būsto neliečiamumą gali ginti ne tik būsto savininkas, tačiau ir bet kuris būsto teisėtas gyventojas. Teisę į būsto neliečiamumą dar labiau išplečia LAT teiginys 2015 m. sausio 27 d. byloje: „kai tai buvo padaryta be savininko ar kito būsto teritorijoje teisėtai esančio žmogaus leidimo“. Tai reiškia, kad bet koks teisėtai būste esantis asmuo turi teisę į to būsto neliečiamumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kaip teigia LAT 2015 m. sausio 27 d. nutartyje „Su patekimo momentu siejamas ir veikos baigtumas (formalioji sudėtis). Baudžiamajai atsakomybei kilti būtina nustatyti ir asmens kaltę – tiesioginę tyčią, t. y. kaltininko supratimą, kad jis neteisėtai prieš savininko ar jo įgaliotų asmenų valią įsibrauna į kito žmogaus gyvenamąjį namą, butą ar kitą gyvenamąją patalpą arba jos priklausinius, įskaitant ir saugomą būsto teritoriją, ir norą taip veikti.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje byloje LAT pažymi, kad pripažįstant veiksmą įsibrovimu, būtina nustatyti jo neteisėtumą, kuriam nustatyti būtini du požymiai. Pirma, tai, kad veika buvo padaryta be savininko ar kito būsto teritorijoje teisėtai esančio žmogaus leidimo. Antra, neturint kito teisėto pagrindo. Be to, įsibrovimas iš esmės gali būti padarytas bet kuriuo būdu: slapta ar atvirai, apgaule ar be apgaulės, su smurtu ar be smurto, įveikiant technines kliūtis ar kai to neprireikia. Pats įsibrovimas yra bet kuris neteisėtas patekimas į minėtas patalpas arba teritoriją. Pagal LAT, BK 165 straipsnį saugoma vertybė (objektas) – žmogaus būsto neliečiamumas, o dalykas – pats žmogaus būstas.

Situacijose, kai įsibraunama į gyvenamąsias patalpas be savininko leidimo ir aiškios aplinkybės, tokios, kaip užrakintos būsto durys, kurias įsibrovėliai atrakino ar išlaužė, didelių diskusijų nekyla ir teismų praktika bei pozicija ganėtinai aiški. Tiesa, LAT yra pasakęs, kad „Nors būsto neliečiamumo apsauga yra svarbi ir neginčijama, jos turinys negali būti suprantamas taip, kad kiekvienas asmuo privačioje valdoje esantis pašalinis asmuo gali būti iš jos agresyviai pašalintas.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Minėtoje byloje buvo pripažinta, kad kasatorius žinojo, kad nukentėjusysis atėjo siekdamas nutraukti bute keliamą triukšmą, o ne kėsintis į būsto neliečiamumą. Dėl to nukentėjusiojo veiksmai buvo vertinti kaip nepavojingi bei buvo pagrindas kasatorių traukti baudžiamojon atsakomybėn. Akivaizdu,

kad kėsಿನimosi į būsto neliečiamumą atveju, kaip ir visais kitais atvejais, pagrindas būtinajai ginčiai yra pavojingas, akivaizdus ir realus kėsಿನimasis.

Nors Lietuvoje įtvirtinta ganėtina aiški teisė ginti būsto neliečiamumą, kas iš esmės yra plačiau nei pareigos trauktis nebuvimas, kadangi įprastai jis apima tik teisę ginti ar ginti kitą asmenį, o ne patį būstą, kaip objektą, nėra įtvirtinta kas konkrečiai laikytina būstu. BK galėtų būti įtvirtinta aiški nuostata, kaip šią sąvoką reikėtų interpretuoti. Atsižvelgiant į JAV būtiniosios ginties modeliuose įtvirtintą būsto apibrėžimo turinį siūlytinas būsto apibrėžimo variantas būtų toks: Būstas apima butą, namą, saugomą teritoriją ar bet kokią kitą saugomą kilnojamą ar nekilnojamą turtą, kuris skirtas asmeniui gyventi ar laikinai apsistoti ir kuriame asmuo yra ir turi teisę būti. Tokia nuostata suteiktų aiškias būsto ribas ir suteiktų teisę ginti ir palapinės, transporto priemonės ar kito turto, kuris laikinai naudojamas apsistoti, neliečiamumą. Manytina, kad tai yra ne mažiau svarbu nei butas ar namas, kadangi tuo metu, kai asmuo laikinai apsistojęs kitur, pavyzdžiui palapinėje, neturėtų būti atimama teisė ginti šį būstą bei tokia teisė turėtų būti aiškiai apibrėžta.

„Tačiau, jeigu būsto gyventojas nežino, nesuvokia, o pagal situaciją neturi ar negali suvokti, kad veržimasis į jo būstą yra teisėtas, - gynyba nuo tokio kėsಿನimosi, kad ir padarant besikėsಿನančiajam pareigūnui žalos, yra teisėta.“ (Pavilionis, Merkevičius, 1999).

Neabejotina, kad neišvengus kėsಿನimosi dažnu atributu būtiniosios ginties situacijose tampa įvairūs ginklai. Be abejo, žiūrint į šaunamųjų ginklų panaudojimą Lietuvoje ir JAV būtiniosios ginties situacijose, ko gero, būtų nemažas skirtumas. Remiantis interneto svetainėje „pasaulio populiacijos apžvalga“ (angl. *World Population Review*) pateikiama informacija JAV yra vienintelė valstybė pasaulyje, kurioje ginklų 100 gyventojų tenka daugiau nei gyventojų – 120,5, tuo tarpu Lietuvoje – 13,6 ginklo 100 gyventojų. Nors Lietuvoje šaunamųjų ginklų paplitimas gerokai mažesnis nei JAV, šaunamieji ginklai išlieka svarbiu atributu būtiniosios ginties situacijose, kadangi tai vienas iš tikslų, kuriuo gali būti teisėtai panaudoti ginklai ir šaudmenys. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo (toliau – Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas) 34 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmuo turi teisę ginklą ir šaudmenis panaudoti 11 straipsnyje nustatytiems tikslams, kurių vienas yra savigyna. Nors šiame įstatyme kone pažodžiui atkartojamos kai kurios būtiniosios ginties nuostatos įtvirtintos BK 28 straipsnyje, ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas papildo asmens teisę į būtinąją gintį, įtvirtinant, kad visais būtiniosios ginties atvejais gali būti panaudotas šaunamasis ginklas (World population review, 2025).

Vis dėl to, kalbant apie ginklų, ypač šaunamųjų, panaudojimą būtiniosios ginties situacijose, aktualus P. Pavilionio ir R. Merkevičiaus teiginys „[...] ir anksčiau vien tai, kad besiginantysis savo ar kitų gynybai panaudodavo šaunamąjį ginklą, gynybos nedarė

neteisėtos. Tai reiškia, kad gynybos teisėtumui visiškai neturi reikšmės faktas, asmuo gynėsi teisėtai ar neteisėtai laikomu ginklu.“ (Pavilionis, Merkevičius, 1999). Autoriai taip teigia, komentuodami 1992 m. lapkričio 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą Nr. 905 „Dėl Tarnybinių ir vardinių šaunamųjų ginklų laikymo ir nešiojimo“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas..., 1992), 1994 m. rugsėjo 7 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 831 „Dėl Lygiavamzdžių šautuvų savigynai bei jų šaudmenų įsigijimo, laikymo, naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtintą Lygiavamzdžių šautuvų savigynai bei jų šaudmenų įsigijimo, laikymo, naudojimo tvarkos aprašą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas..., 1994) ir kai kuriuos kitus teisės aktus. Tačiau, absoliučiai sutiktina su jų teiginiu, kuris aktualus ir šiandieniniame reguliavime, kadangi nepaisant to, kad Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas įtvirtina panaudojimo būtiniosios ginties atveju teisėtumą, tai neturi įtakos būtiniosios ginties teisėtumui. Vis dėl to, šis įstatymas suteikia teisę teisėtai turėti tokią priemonę būtinajai ginčiai, t. y. tokios priemonės turėjimas ir panaudojimas būtiniosios ginties atveju nesukels teisinių pasekmių asmeniui dėl tokios priemonės turėjimo, kai ši priemonė turima būtiniosios ginties tikslu.

JAV šaunamieji ginklai užima daug svarbesnę vietą būtiniosios ginties institute nei Lietuvoje. Nors šiuo metu skirtingose JAV valstijose skiriasi ir ginklų išdavimo tvarka¹⁵, būtiniosios ginties teisė iš esmės kildinama iš Konstitucinės teisės turėti ginklą. Tuo tarpu, Lietuvoje šaunamųjų ginklų turėjimas ir galėjimas juos naudoti yra papildoma būtiniosios ginties priemonė. Tuo labiau, Lietuvoje ginklų pasiekiamumas, kritinėse situacijose savotiškai ribojamas griežtai apibrėžiant laikymo sąlygas, pavyzdžiui neleidžiant laikyti jų transporto priemonėje. Be to, Lietuvoje negalima nešiotis trumpojo šaunamojo ginklo užtaisyto, tačiau revolverio atveju, ši ginklų rūšis iš esmės visada yra paruoštas naudoti (užtaisyta), kai būgne yra sudėti šoviniai, o tai sukuria tam tikrą disproporciją. Ginklų skaičius, tenkantis 100 tūkstančių asmenų rodo ir visuomenės požiūrį į ginklus, kuris JAV ir Lietuvoje akivaizdžiai skiriasi.

JAV visuomenės požiūrį į ginklus atskleidžia autoriaus Tim Mashall mintis, kad „moderniais laikais lygiai svarbu, kad kiekvienas, pakankamai kvailas, kad svarstyto veržtis į Ameriką, greitai būtų priverstas apmąstyti faktą, kad joje yra šimtai milijonų

¹⁵ Vašingtono valstijoje (Kolumbijos apygardoje) ginklų laikymas ir turėjimas apskritai vienu metu buvo uždraustas, tačiau vėliau buvo pripažinta, kad tokia nuostata prieštarauja JAV Konstitucijai (byloje Kolumbijos apygarda prieš Heller). Šiuo metu ginklus laikyti namuose, juos turėti būtiniosios ginties tikslu, neturėtų būti draudžiama nė vienoje valstijoje. Kai kuriose valstijose ši tvarka paprastesnė ir ginklui gauti nėra reikalingas leidimas, užtenka būti sulaukus tam tikro įstatyme numatyto amžiaus. Be to, nemažai valstijų yra įtvirtinusios ir gerokai paprastesnę ginklų laikymo kontrolę nei Lietuvoje, pavyzdžiui neribojant ginklų laikymo transporto priemonėse ir kitur. Taip užtikrinant asmens teisę turėti šaunamąjį ginklą kuo arčiau savęs, jei prireiktų jį panaudoti ir greitai pasiekti. Be abejo taip pat įtvirtinami ir apribojimai tokie, kaip leidimas nešiotis, tačiau tik nematomi ir panašiai.

ginklų, visiškai prieinamų gyventojams, kurie savo gyvenimą, laisvę ir laimės siekį vertina labai rimtai. Be grėsmingų JAV ginkluotųjų pajėgų, dar yra Nacionalinė gvardija, valstijų policija ir, kaip matėme įvairiomis progomis 2015 m., savanoriška miesto policija, galinti greitai tapti kariniais daliniais. Įsiveržimo atveju, kiekvienas JAV Folsomas, Feirfaksas ar Farmervilis greitai primintų Irako Faludžą.“ (Marshall, 2016). Viena vertus, ginklų paplitimas JAV sukuria situaciją, kai kiekvienas plėšikas, vagis ar kitas nusikaltėlis prieš darant nusikalstamą veiką puikiai supranta riziką ir, kur kas didesnę tikimybę, kad užpultas asmuo turės šaunamąjį ginklą, kurios nebijos panaudoti (tikėtina, kad statistiškai būtų skirtumai tarp skirtingus modelius įtvirtinusių valstijų), nei neturės. Tuo tarpu, atvirkščiai yra Lietuvoje. Antra vertus, toks prieinamumas sukuria didesnę pagrindą neteisėtam ar nepagrįstam šaunamojo ginklo panaudojimui.

Šaunamieji ginklai tik viena iš priemonių, kurios gali būti panaudotos būtiniosios ginties situacijose ir tai, kad iš esmės net ir neteisėtai turimo ginklo panaudojimas neturėtų turėti įtakos būtiniosios ginties situacijos nustatymui ir teisėtumui rodo, kad ginklai iš esmės nekoreliuoja su būtiniosios ginties laisvėmis, todėl šiame darbe ginklų ir šaudmenų kontrolės klausimas plačiau nenagrinėjamas.

BK 28 straipsnio 3 dalis įtvirtina, kas yra laikoma būtiniosios ginties ribų peržengimu ir kokios aplinkybės būtiniosios ginties ribų peržengimą šalina. Šiame straipsnyje numatyta, kad būtiniosios ginties ribų peržengimas yra kai tiesiogine tyčia nužudoma ar sunkiai sutrikdoma sveikata tuo atveju, kai gynyba aiškiai neatitiko kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo. Tuo tarpu būtiniosios ginties ribų peržengimu nėra laikoma, kai tokia veika padaryta esant dideliame sumišimui ar išgąsčiui, kurį sukėlė toks pavojingas kėsینimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą.

BK 15 straipsnyje įtvirtinta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jei asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti arba suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo. Taigi, Lietuvos būtiniosios ginties modelis kelia dalinį proporcingumo reikalavimą tik tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma ir tai padaroma, kai nėra didelio sumišimo ar išgąsčio, kurį sukėlė pavojingas kėsینimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą. Pagal Lietuvių kalbos žodyną, žodis sumišimas reiškia „negalėjimas galvoti, nežinojimas, ką daryti iš susijaudinimo, netikėtumo ir pan.“ (Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, 2025). Žodžio išgąstis reikšmė pateikiama tokia: „staigi baimė, išsigandimas“ (Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, 2025). Atsižvelgiant į tai, ką reiškia sumišimas ar išgąstis, akivaizdu, kad tai ypatingai subjektyvus kriterijus, keliamas būtiniosios ginties teisėtumui. Iš esmės,

proporcingumo reikalavimas nekeliamas, kai asmuo veikia sumišimo ar išgąščio būsenoje, tačiau kas laikytina sumišimu ir išgąščiu konkrečiai, įstatyme nėra pateikiama ir negali būti pateikta, kadangi tai pernelyg subjektyvu. Vis dėl to LAT pažymi, kad „didelis išgąstis ir sumišimas neturėtų būti tapatinami su afektinio sutrikimo psichikos būkle, todėl šioms aplinkybėms nustatyti psichologinis-psichiatrinis tyrimas nėra būtinas.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Analizuojant būtiniosios ginties situaciją Lietuvoje, matyti, kad teismų praktikoje nėra tvirtos ir vieningos nuomonės dėl gynybos proporcingumo, t. y. gynybos atitikimo kėsinimuisi. 2024 birželio 4 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau ir – LAT) darė išvadą, kad žemesnės instancijos teismų išvada, kad moteris gaminusi virtuvėje maistą ir rankoje laikiusi peilį, kai jai būdamas neblaivus sugyventinis sudavė kumščiu keletą smūgių į nugarą, taip pat paėmus už plaukų ir apsukus smūgius į veido sritį, taip padarant nežymų sveikatos sutrikdymą, peržengė būtiniosios ginties ribas padariusi sužalojimus peiliu, dėl kurių sugyventinis mirė, tinkamai neįvertino byloje nustatytų aplinkybių visumos. LAT darė išvadą, kad besigynusi moteris neprivalėjo atremti užpuolimo kitu būdu. Teismas pabrėžė, kad baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad gynybos priemonės ir intensyvumas visiškai atitiktų kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Vis dėl to, reikėtų atkreipti dėmesį į kitokią teismų praktiką. Jau minėtoje 2024 birželio 4 d. nutartyje išplėstinė septynių teisėjų kolegija nutarė baudžiamąją bylą nutraukti, tačiau trys išplėstinės teisėjų kolegijos teisėjai šioje byloje pateikė atskirąją nuomonę. Šioje nuomonėje teisėjai priminė apie precedento taikymo doktrinos privalomumą vykdant teisingumą. Taip pat, aptarė kitą bylą, kuri teisėjų nuomone turi precedento reikšmę šiai bylai. Teisėjų minėtoje byloje buvo konstatuota, kad žmona peržengė būtiniosios ginties ribas dūrusi peiliu įvykio metu ir anksčiau prieš ją dažnai smurtavusiam sutuoktiniui, kadangi prieš ją buvo smurtauta tik rankomis. Buvo nustatyta, kad gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Todėl, teisėjų manymu žemesnės instancijos teismai minėtoje LAT byloje nagrinėdami sugyventinės veiksmus laikėsi teismų praktikoje suformuotų būtiniosios ginties teisinio vertinimo taisyklių. Todėl, šių teisėjų manymu sugyventinės veiksmas buvo padaryti esant būtiniosios ginties situacijai, tačiau peržengiant būtiniosios ginties ribas. Taip pat, teisėjai pabrėžė, kad: „Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiamai ar

objektyviai būtina.“ Objektyvaus būtinumo minėtoje byloje teisėjai neižvelgė (Atskiroji nuomonė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 4 d. baudžiamojoje byloje).

Akivaizdu, kad išsiskiria nuomonės, tame tarpe ir teisėjų, dėl to, kaip reikėtų vertinti ar gynyba atitiko kėsintis pobūdį ir pavojingumą. Šis atitikimo vertinimas iš esmės yra vertinimas ar nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos, tačiau toks vertinimas aktualus tik esant būtiniosios ginties situacijai.

Kiekvienas asmuo analogiškoje situacijoje reaguotų skirtingai ir nustatyti kažkokį „protingo žmogaus“ veikimo būdą tam tikroje situacijoje būtų absoliučiai neteisinga ir neracionalu. Asmenims įstatymai leidžia naudoti šaunamąjį ginklą būtiniosios ginties situacijoje, tačiau ginklo panaudojimas įprastai gali lemti sunkų sveikatos sutrikdymą ar net nužudymą. Kaip pažymi LAT situacijose, šovimas iš šaunamojo ginklo į žmogų yra pavojingiausia iš visų galimų gynybos priemonių, todėl vertinimas būtiniosios ginties ribų laikymosi kontekste yra būtinas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Asmuo, ne tik šaunamojo ginklo panaudojimo atveju, tačiau ir kitos mirtinos priemonės panaudojimo atveju būtiniosios ginties situacijoje turi įvertinti ar kėsinimasis yra tiek pavojingas, kad jis gali gintis prieš tokį kėsinimąsi panaudodamas mirtiną fizinę jėgą. Natūraliai, asmeniui gali kilti ir net turėtų kilti klausimas, kur yra riba iki kurios galima gintis panaudojant mirtiną fizinę jėgą. Asmuo neturi pareigos trauktis, vengti kėsinimosi, tačiau, ar jei kėsinamasi peiliu, ar bet koku kitu įrankiu galima panaudoti mirtiną fizinę jėgą ginantis nuo tokio kėsinimosi, nėra aiškaus atsakymo įstatyme. Neabejotinai, gali būti situacija, kai aiškiai kėsinamasi atimti gyvybę žaisliniu šaunamuoju ginklu, kuris yra identiška tikro ginklo replika ir prieš tokį kėsinimąsi panaudojamas tikras šaunamasis ginklas. Tokiu atveju, ne tik gynyba, teoriškai, aiškiai neatitiks kėsintis pobūdžio, bet ir apskritai, objektyviai, neegzistuos pati būtiniosios ginties situacija, tačiau bus pagrindas manyti, kad asmuo veikė sumišimo ar išgąščio būsenoje. Bet net ir tokioje situacijoje asmuo gali veikti nesumišęs ir ne išgąščio būsenoje, o turėdamas pagrįstą manymą, kad šaunamasis ginklas yra tikras. Tokia gynyba, kai objektyviai būtiniosios ginties situacija neegzistuoja, tačiau asmuo veikia klaidingai įvertinęs situaciją laikoma tariamąja būtinąja gintimi, kuri LAT praktikoje aiškinama taip: „Jeigu pavojingo kėsintis realiai nebuvo, tačiau, klaidingai įvertinęs aplinkybes, asmuo jį išvelgia ir pradeda gintis, susidaro tariamosios ginties situacija. Tariamoji gintis neužtraukia baudžiamosios atsakomybės ir traktuojama kaip būtinoji gintis tik pateisinamos klaidos atveju, t. y. kai susidariusios įvykio aplinkybės leido asmeniui pagrįstai manyti esant pavojingą kėsinimąsi ir kai jis neturėjo ir negalėjo suvokti, jog kėsintis iš tikrųjų nėra. Jeigu besiginantis suklydo

vertindamas kito asmens elgesį kaip pavojingą kėsinimąsi, nors galėjo ir turėjo išvengti tokios klaidos, jo veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip neatsargi nusikalstama veika. Tačiau tais atvejais, kai pagrindo įžvelgti pavojingą kėsinimąsi apskritai nebuvo ir asmuo iš baimės ar dėl nepagrįsto įtarumo vis dėlto padarė žalos kitam asmeniui, tokia veika kvalifikuotina kaip tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, situacijos, kai panaudojama mirtina jėga, jei tai padaroma ne ginantis nuo įsibrovimo į būstą atveju, tampa ištis sudėtingu vertinimo dalyku. Nors žemesnių instancijų teismų sprendimuose pasitaiko įvairių sprendimų, LAT situacijas vertina išsamiai analizuojant visas aplinkybes. Pavyzdžiui, nagrinėdamas bylą nustatė, kad G. M. gyvybė buvo atimta neperžengiant būtinąsios ginties ribų, nes E. Š. gynėsi apimtas išgąščio. Tiek pagal E. Š. pareikštą kaltinimą, tiek pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų buvo nustatyta, kad E. Š. G. M. gyvybę atėmė gindamasis nuo šio pavojingo, realaus ir akivaizdaus kėsinimosi. Prieš įvykį E. Š. buvo sistemingai G. M. persekiojamas. Tai buvo vienpusė G. M. agresija prieš E. Š. Buvo nustatyta, kad tokioje situacijoje tai, kad E. Š. pradėjo ruoštis galimo užpuolimo atėmimui ir tam įsigijo sulankstomą peilį ir dujų balionėlį, patvirtina, o ne paneigia, kad tiek iki užpuolimo, tiek jo metu jis patyrė pagrįstą išgąstį. Minėtą išvadą patvirtina ir paties užpuolimo aplinkybės. Laukdamas, kol E. Š. išeis iš namo, G. M. padėjo ant priekinio mašinos stiklo po valytuvais vaflių pakelį. Tai buvo iš anksto apgalvotas pasityčiojimas ir signalas E. Š., kad gresia pavojus, nes G. M. jį pravardžiuodavo „vafliu“. Nors prokurorės kasaciniame skunde argumentuojama, kad E. Š. tiesioginės grėsmės P. M. nekėlė, tačiau nepaaiškinta, kaip reikia vertinti tai, kad jis, dengdamas veidą kauke, artinosi su gumine lazda. Teisėjų kolegijos vertinimu, ši aplinkybė liudija, kad buvo reali grupės asmenų suplanuoto smurto grėsmė ir, kad jėgų santykis buvo nepalankus E. Š.. Kasatorių argumentacija, kad tokioje situacijoje E. Š. nepatyrė didelio išgąščio, neatitinka nei teisinės, nei gyvenimiškos logikos.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Nors griežtas proporcingumo reikalavimas ir nėra keliamas nei įstatymuose, nei teismų praktikoje, LAT teigia: „įstatymo nereikalaujama, kad besiginančiojo atkirtis būtų smulkmeniškai apskaičiuotas ir visiškai adekvatus kėsinimuisi tiek vertinant gynybinius veiksmus, tiek ir jų padarinius“. Tačiau, proporcingumo reikalavimas nėra paneigtas, kadangi įstatyme nurodoma, kad būtinąsios ginties ribų peržengimas yra, kai gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo.

Be to, proporcingumo reikalavimas turi tam tikrų ypatumų, kai besikėsinantysis yra baudžiamosios atsakomybės subjektu negalintis būti asmuo. Nors prieš tokių asmenų

kėsiniama lygiai taip pat gali būti taikoma būtinoji gintis, teisės moksle įprasta laikytis pagrįstos pozicijos, kad ginantis prieš šiuos asmenis būtina vadovautis humaniškumo principu ir padaryti žalos ne daugiau nei neišvengiama (Pavilionis, Merkevičius, 1999).

Kaip matyti, nekonkretumas įstatyme lemia tai, kad nuo to nukenčia asmenys, kurie pasinaudoja būtiniosios ginties teise, kadangi jie yra suimami bei tai tęsiasi iki baigiasi sąlyginai ilgai užtraukantys teismo procesai. Tiek sulaikymas, tiek, vėliau ir suėmimas asmeniui turi ne tik emocinę, moralinę žalą, tačiau ir tiesioginę žalą karjerai, asmeniniam santykiams, reputacijai ir t. t. Be to, asmenys, norintys išvengti galimos žalos jų kasdieniam gyvenimui, negali jaustis užtikrinti, kad pasinaudojus būtinaja gintimi jiems nekils teisinė atsakomybė, o tai gali lemti žalą jų sveikatai ar net gyvybei dėl nepasinaudojimo būtinaja gintimi.

JAV proporcingumo reikalavimas keliamas taip pat, nurodant, kad nėra pateisinama jėga, kuri yra perteklinė, palyginti su grėsme, kurią asmuo patiria. Paprastai asmuo neturi teisės naudoti mirtinos fizinės jėgos prieš tai, kas yra nedidelis, nemirtinas užpuolimas, net jei mirtina fizinė jėga būtų vienintelis būdas užkirsti kelią sužalojimui. Pavyzdžiui jei V grasina smogti D ir jo stumtelėjimas į kelią prieš greitai judantį automobilį yra vienintelis būdas D išvengti smūgio, D turi susilaikyti ir siekti kompensacijos jau po smūgio (Dressler, 2022). Vis dėl to, manytina, kad tokioje situacijoje, kai asmeniui vienintelė galimybė apsiginti yra mirtinos jėgos panaudojimas, jam neturėtų būti apribojama galimybė gintis.

Vis dėl to, JAV priklausomai nuo valstijos, egzistuoja kiti aspektai, kurie užtikrina asmens pasinaudojusio būtinaja gintimi apsaugą, todėl tikėtina, kad pavyzdžiui Floridos valstijoje atlikus apklausą dėl asmenų bijojimo pasinaudoti būtinaja gintimi baiminantis susilaukti nepagrįstų teisinių padarinių rezultatai gerokai skirtusi, kadangi teisinis reguliavimas suteikia pagrindą asmenims nesibaiminti nepageidaujamų teisinių padarinių.

Antra, teismų praktikoje keliamas reikalavimas, kad žala gali būti padaroma tik besikėsinančiam asmeniui. Tai absoliučiai logiškas ir pagrįstas reikalavimas keliamas besiginančiajam. Absoliučiai nesvarbu ar besiginantysis veikia sumišimo, išgąščio ar kitoje būsenoje, keliamas minimalus apdairumo ir atsargumo reikalavimas - žala gali būti padaroma tik besikėsinančiajam. „Ginantis turi būti siekiama padaryti žalą būtent užpuolikui, o ne pašaliniam, puolime nedalyvaujantiems asmenims. Kaip tik dėl to būtinoji gintis laikoma socialiai vertingu, pozityviu aktu“ (Pavilionis, Merkevičius, 1999).

Trečia, egzistuoja tam tikros ypatingos situacijos, kurios turi įtakos būtiniosios ginties teisėtumui. Viena iš ypatingų situacijų būtiniosios ginties instituto vertinimo prasme Muštynių situacijos. Kita situacija susidaro, kai besiginantysis išprovokuoja kėsiniama nuo kurio ginasi.

Muštynių situacijų kontekste LAT sutikdamas su apeliacinės instancijos tesimo pasisakymu patvirtina, kad teismų praktikoje „[...] pripažįstama, kad, esant specifinei konfliktinei muštynių situacijai, besiginančiųjų nėra – abi pusės puolančiosios. Kai muštynių metu abi pusės naudoja fizinį smurtą ne gynybos, bet puolimo tikslais, teisė į būtinąją gintį nekyla, išskyrus, [...], kai viena iš pusių muštynes nutraukia, o kita puola toliau [...]“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip teigia K. Jovaišas „nesvarbu, kas iniciavo konfliktą, teisė į savigyną gali įgyvendinti ir muštynių dalyviai, jeigu vienas iš jų staigiai keičia taktiką ir siekia sunkiai sužaloti kitą (griebdamas peilio ar šaunamojo ginklo), arba vienas iš muštynių dalyvių atsisako jas tęsti ir nutraukia aktyvius veiksmus, tačiau kitas nepaliauja jo spardyti, daužyti pavoju gyvybei keliančiais daiktais ir panašiai.“ (Jovaišas, 2003).

Kaip teigia G. Švedas, kai žalos kitam siekiantis asmuo tyčia išprovokuoja pavojingą kėsinimąsi atitinkančius veiksmus savo atžvilgiu, kad galėtų pagrįsti savo veiksmų teisėtumą tariamąją gintimi, ginties provokacija negali būti vertinama pagal būtinąsios ginties taisykles, nes ji sudaro vieningą (vientisą) tyčinės nusikalstamos veikos planą (Švedas *et al.*, 2019). Vis dėl to, provokuojančiajam neturėtų būti absoliučiai panaikinama teisė į būtinąją gintį, kadangi provokavimo faktas nesukuria teisės kėsintis į provokuojantįjį. Tuo labiau pavojingą kėsinimąsi gali išprovokuoti ir veiksmai, kuriais nesiikiama tyčia išprovokuoti konfliktą ir nesitikint realaus fizinės jėgos panaudojimo. Iš esmės, jei realus, akivaizdus ir pavojingas kėsinimasis išprovokuojamas neturint siekio išprovokuoti tokį kėsinimąsi neturėtų būti pašalinama ir teisė į būtinąją gintį. Vis dėl to, net ir tyčia išprovokavus kėsinimąsi asmeniui negalima absoliučiai panaikinti teisės į būtinąją gintį.

BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta, kad atsakomybę lengvinanti aplinkybė - „veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys“. Pagal LAT „provokuojančiu reikėtų laikyti tokį elgesį, kai nukentėjusysis sąmoningai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį. Tokie nukentėjusiojo veiksmai gali būti įžeidimas, smurtas arba kitokie tyčiniai veiksmai, nukreipti tiek į patį kaltininką, tiek į jam artimus asmenis, ir pan. Rizikingu reikėtų laikyti tokį elgesį, kai nukentėjusysis neatsargiai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį. Tokiu atveju nukentėjusysis lengvabūdiškai tiki, kad jo elgesys neišprovokuos nusikalstamos kaltininko veikos prieš jį, arba iš viso nevertina savo elgesio kaip rizikingo, nors gali ir turi numatyti, jog toks elgesys paskatins nusikalstamą kaltininko veiką prieš jį.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, Lietuvoje įtvirtintas būtinąsios ginties modelis suteikia prioritetą besiginančio asmens interesams ir neįpareigoja trauktis ar elgtis specifiskai, kitaip nei asmuo įprastai elgtųsi

ir jei toks elgesys neprieštarauja teisei, bet sukelia kėsinimąsi, nuo tokio kėsinimosi asmuo turi teisę gintis. Kaip matyti žvelgiant į JAV praktiką, tokia modelio kryptis vis labiau taikoma ir JAV dėl prioriteto suteikti apsaugą besiginančiajam, o ne besikėsinančiajam, tačiau sutiktina, kad JAV daugiausia problematikos su tokios krypties modeliais kelia nepagrįstos jėgos panaudojimas. Tačiau, klausimas ar nepagrįstos jėgos panaudojimą iš tiesų sukelia tokia būtinios ginties modelio kryptis, kadangi nepagrįstai jėga panaudojama gali būti bet koki modelyje įtvirtinusoje valstijoje lygiai taip pat ir jei tai iš tiesų bus nepagrįstas jėgos panaudojimas, tai nebus laikoma būtinaja gintimi pagal įstatymą. Kaip matyti, įstatymai tiek JAV, tiek ir Lietuvoje taiko tam tikrus apribojimus, siekiant, kad jėga nebūtų naudojama nepagrįstai, todėl, manytina, kad savaime nei įstatymas, nei teismų praktika nesuteikia pagrindo nepagrįstam jėgos panaudojimui.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos būtinios ginties modelis, nepaisant sąsajų su JAV valstijų, kurių modeliai remiasi teisės ginti savo poziciją veiksmu, pavyzdžiui Floridos valstija, neįtvirtina asmens pasinaudojusio būtinaja gintimi tolesnės apsaugos, kadangi net ir tuo atveju, kai būtinios ginties situacija akivaizdi asmui sulaikomas, gali būti suimamas ir neretai tampa sąlyginai ilgai trunkančių teismo procesų įkaitu. Tai galimai lemia įstatymo neaiškumas, neteisingas interpretavimas bei nepakankama šia teise pasinaudojusių asmenų teisinė apsauga po būtinios ginties situacijos. Manytina, kad įstatymai turėtų įtvirtinti didesnę procesinę apsaugą asmenims, kurie pasinaudojo būtinios ginties teise, kai situacija aiški, aiškos aplinkybės ir kita. Be to, esamas reguliavimas neturėtų asmeniui sukelti teisinių pasekmių, kurių vengiant asmui ribotų savo teisę į gynybą, kuria naudojasi, iš esmės, kai to negali užtikrinti valstybė.

Lietuvoje įstatymas, reglamentuojantis būtinają gintį, iš dalies, palankus besiginančiajam, kadangi būtinios ginties ribų peržengimas galimas tik, kai tyčia sunkiai sutrikdoma sveikata arba nužudoma ir tik, kai tokia gynyba aiškiai neatitinka kėsinimosi pobūdžio ir pavojo. Vis dėl to, pagrindinė problematika kylanti Lietuvos būtinios ginties modelyje ir yra susijusi su situacijomis, kai tenka vertinti ar gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojo. Įstatymas nekelia griežto reikalavimo, kad gynyba turi atitikti kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą, todėl vertinimo pareiga ar gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo tenka teismams.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktikoje nėra vieningo sutarimo, kas laikytina būtinios ginties ribų peržengimu. Be to, komplikotas ir būtinios ginties ribų peržengimą šalinantis institutas, kadangi nėra aišku, kas konkrečiai laikytina dideliu sumišimu ar išgąsčiu. Tai, vėlgi, įstatyme nėra numatyta ir vertinimo pareiga tenka teismams. Vis dėl to, asmeniui neturėtų būti keliamas reikalavimas įprastai būti

nesumišusiu ir neišsigandusiu, situacijose, kai į jį netikėtai pasikėsinama, negana to, vertinti savo gynybos veiksmų atitikimą kėsinimuisi, nustatant ar besikėsinantysis „neturi intencijos“ padaryti sunkų sveikatos sutrikdymą ar nužudyti. Nes, jei besikėsinančiojo intencija yra apiplėšti arba padaryti nesunkų sveikatos sutrikdymą, ginantis negali būti tiesiogine tyčia nužudoma ar sunkiai sutrikdoma sveikata. Tokių reikalavimų kėlimas besiginančiam asmeniui galimai sudaro situacijas, kai asmenys bijodami pasekmių nedrįsta ar per vėlai drįsta (dėl svarstymo) pasinaudoti teise į būtinąją gintį, kadangi prieš ginantis, iš esmės, tenka įvertinti ar jėgos, kuri būtų panaudota kiekis, nesukeltų sunkaus sveikatos sutrikdymo ar nužudymo tyčia.

Tuo labiau, „statistika rodo, jog net 48 proc. žmonių bijo pasinaudoti būtinąja gintimi baimindamiesi susilaukti nepageidaujamų teisinių padarinių ir tik 5 proc. – nepasitiki savo jėgomis ir galimybėmis“ (Pavilionis, Merkevičius, 1999). Nors tai nėra naujasi ir aktualiausi duomenys, vargu ar šiuo metu šios statistikos rezultatai turėtų reikšmingą pokytį, kadangi, bent jau teisinis reguliavimas ir teismų praktika nesudaro pagrindo asmenims nesibaiminti nepageidaujamų teisinių padarinių. Kitą vertus, manytina, kad nepageidaujamų padarinių baimė sumažina nepagrįstos jėgos panaudojimą, kadangi, jei tokios baimės nebūtų apskritai, galėtų atsirasti piktnaudžiavimo teise atvejai, kai būtų naudojama nepagrįsta fizinė jėga. Vis dėl to, žmonių baimė pasinaudoti būtinąja gintimi baiminantis susilaukti nepageidaujamų padarinių neabejotinai turi ir neigiamų aspektų.

Viena vertus, manytina, kad BK 28 straipsnyje galima atsisakyti būtiniosios ginties ribų peržengimo įtvirtinimo apskritai, kadangi pakankamą apsaugą nepagrįstos jėgos panaudojimo atžvilgiu suteikia tai, kad gynyba galima tik nuo pavoingo, realaus ir akivaizdaus kėsinimosi. Tačiau, tai neužtikrina, kad panaudojamos jėgos kiekis būtų bent minimaliai proporcingas kėsinimuisi, kas leistų susidaryti situacijoms, kai būtų ginamasi naudojant mirtiną fizinę jėgą prieš asmenį, kurio kėsinimasis nors ir yra pavojingas, realus ir akivaizdus, tačiau negalintis sukelti rimtų padarinių sveikatai ar tuo labiau gyvybei. Todėl, šio magistro darbo autoriaus manymu, panaikinti būtiniosios ginties ribų peržengimo įtvirtinimą visiškai, nebūtų tinkamas sprendimas.

Išvados

1. JAV valstijose įtvirtintus būtiniosios ginties modelius pagrindiniai lemiantys veiksniai yra pareiga trauktis ir teisė ginti savo poziciją. Tai kontrastuojantys veiksniai, kurie iš esmės įtvirtina priešingas nuostatas, tačiau turiniu gali sutapti tiek, kiek apima pareigos trauktis nebuvimą ginantis nuo kėsینimosi namuose. Pilies doktrina įtvirtinanti pareigos trauktis nebuvimą, kai ginamasi nuo kėsинimosi namuose, taip pat yra vienas svarbiausių JAV valstijų būtiniosios ginties modelius lemiančių veiksnių, tačiau įprastai taikoma, kaip pareigos trauktis išimtis arba teisės ginti savo poziciją dalis, kadangi ši teisė apima pilies doktrinos turinį. Teisė ginti savo poziciją įprastai teisės mokslo šaltiniuose nėra pateikiama, kaip taikoma kartu su pilies doktrina, tačiau modeliai, kurie remiasi teisės ginti savo poziciją veiksmu neabejotinai įgyvendina šią doktriną.
2. Pareiga trauktis nesuteikia prioriteto besiginančiajam, atvirkščiai įpareigoja trauktis, taip įpareigojant saugoti besikėsинantįjį asmenį. Šio veiksnio prioritetas yra siekis apriboti nebūtiną fizinės jėgos panaudojimą, apsaugoti asmens sveikatą ir gyvybę, nepaisant to, ar saugoma vertybė yra puolančios ar besiginančios pusės gyvybė. Pareigos trauktis veiksnys remiasi moraliniais principais ir didžiausia įmanoma minėtų vertybių apsauga, tačiau įprastai moderniose JAV valstijose taikoma kartu su pilies doktrina, kaip šios taisyklės išimtis, panaikinant pareigą trauktis, kai ginamasi nuo kėsинimosi namuose. Pagrindinis šio veiksnio trūkumas yra pernelyg dideli moraliniai ir etiniai reikalavimai besiginančiai pusei kritinėse situacijose. Šis veiksnys nesuteikia pakankamos apsaugos besiginančiajam, kartais gali susidaryti dviprasmiškos situacijos, besiginantysis asmuo privalo nuolat vertinti galimybę trauktis net esant kritinei situacijai.
3. Teisės ginti savo poziciją veiksnys suteikia prioritetą besiginančiajam, atvirkščiai nei pareiga trauktis. Šiuo veiksmu paremtų JAV valstijų būtiniosios ginties teisės modeliai suteikia asmeniui teisę pasinaudoti būtiniosios ginties institutu neturint pareigos trauktis ar vengti kėsинimosi. Šiuo veiksmu paremti būtiniosios ginties modeliai, kaip ir, ko gero, visų JAV valstijų, kurių būtiniosios ginties modeliai remiasi pareigos trauktis veiksmu, taip pat įtvirtina pilies doktriną, tačiau ne kaip išimtį, o ją apimant, dėl to įprastai teisės mokslo šaltiniuose nėra išskiriama, kaip jie taikomi kartu. Pagrindinė šiuo veiksmu paremtų būtiniosios ginties teisės modelių problematika susijusi su galimu nebūtinu fizinės jėgos panaudojimu, taip pat ir mirtinos, galimu piktnaudžiavimu galėjimu pasinaudoti tokia fizine jėga, nebūtinam konfliktinių

situacijų eskalavimui. Tačiau, įprastai, kartu su šiuo veiksmu įtvirtinamos nuostatos, kurių tikslas apsaugoti visuomenę nuo neigiamų aspektų.

4. Matyti, kad Lietuvoje esminė Lietuvos būtiniosios ginties modelio problematika susijusi su gynybos atitikimu kėsinimuisi. Šis, proporcingumo reikalavimas, keliamas tik, kai tiesiogine tyčia nužudoma ar sunkiai sutrikdoma sveikata. Vis dėl to, teismų praktikoje nėra sutarimo, kas laikytina būtiniosios ginties ribų peržengimu. Be to, komplikuoatas ir būtiniosios ginties ribų peržengimą šalinantis institutas, kadangi nėra aišku, kas konkrečiai laikytina dideliu sumišimu ar išgąsčiu. Taip pat, nėra aiškiai apibrėžta būsto sąvoka.

Pasiūlymai

1. Įstatymų leidėjui:

1.1. BK 28 straipsnį koreguoti ir išdėstyti taip:

„28 straipsnis. Būtinoji gintis

1. Asmuo turi teisę į būtinąją gintį. Šią teisę jis gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsinimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas.

2. Asmuo neatsako pagal šį kodeksą, jeigu jis, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio realaus, akivaizdaus ir pavojingo kėsinimosi.

3. Būtiniosios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąsčio, kurį sukėlė pavojingas kėsinimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika.

4. Būstas šio straipsnio kontekste apima butą, namą, saugomą teritoriją ar bet kokią kitą saugomą kilnojamą ar nekilnojamą turtą, kuris skirtas asmeniui gyventi ar laikinai apsistoti ir kuriame asmuo yra ir turi teisę būti.

5. Būtiniosios ginties ribas peržengęs asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis šio kodekso 62 straipsniu.

Šaltiniai

Teisės norminiai aktai

Nacionaliniai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.;
4. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.;
5. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 13-467.;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Tarnybinių ir vardinių šaunamųjų ginklų laikymo ir nešiojimo (1992). *Valstybės žinios*, 36-1121.;
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Lygiavamzdžių šautuvų savigynai bei jų šaudmenų įsigijimo, laikymo ir naudojimo tvarkos patvirtinimo (1994). *Valstybės žinios*, 71-1344.;

Jungtinių Amerikos Valstijų

8. Constitution of the United States (1787).;
9. The second Amendment of the United States Constitution (1791).;
10. The Virginia Declaration of Rights (1776).;
11. The 2024 Florida Statutes (including 2025 Special Session C).;
12. Consolidated Laws of New York.;
13. The Penal Code of California (1872).;

Specialioji literatūra

14. Adams, K. A. (2022). No Retreat: The Impact of Stand Your Ground Laws on Violent Crime. *Criminal Justice Review*, 48, 4, 1-20, <https://doi.org/10.1177/07340168221124453>;
15. Boots, D. P. *et al.* (2009). The State of the Castle: An Overview of Recent Trends in State Castle Doctrine Legislation and Public Policy. *Criminal Justice Review*, 34, 4, p. 515-535, <https://doi.org/10.1177/0734016809332095>;
16. Brody, D. C. *et al.* (2001). *Criminal Law*. Gaithersburg, Maryland: Aspen Publishers, Inc.;
17. Butz, A. M. (2015). Policy Learning and the Diffusion of Stand-Your-Ground Laws: Policy Learning And SYG Diffusion. *Politics and Policy*, 43, 3, 347-377, <https://doi.org/10.1111/polp.12116>;
18. Carpenter, C. L. (2003). Of the Enemy Within, The Castle Doctrine, and Self-Defense. *Marquette Law Review*, 86, 4, 653-700 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1290&context=mulr> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 6 d.];
19. Cheng, C., Hoekstra, M. (2013). Does Strengthening Self-Defense Law Deter Crime or Escalate Violence? Evidence from Expansions to Castle Doctrine. *The Journal of Human Resources*, 48, 3, 821–853 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/23799103> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 14 d.];
20. Dressler, J. (2022). *Understanding Criminal Law*. Ninth Edition. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.;
21. Engels, K. (2018). An Existentialist Analysis of ‘Stand Your Ground’ Laws. *Public Affairs Quarterly*, 32, 2, 141-158 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/26909988> [žiūrėta 2025 m. sausio 7 d.];
22. Esposti, M. D. *et al.* (2022). Analysis of “Stand Your Ground” Self-defense Laws and Statewide Rates of Homicides and Firearm Homicides. *JAMA Network Open*, 5, 2, 1-12, <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.0077>;
23. Jovaišas, K. (2003). Būtiniosios ginties identifikavimas. *Teisės problemos*, 41.;
24. Light, C. E. (2017). *Stand Your Ground*. A History of America’s Love Affair with Lethal Self-Defense. Boston: Beacon Press.;
25. Marshall, T. (2016). *Geografijos įkaltai*. Dešimt žemėlapių, pasakančių viską, kas lemia pasaulio politiką. Vilnius: Tyto Alba.;
26. Ochs, S. L. (2013). Can Louisiana’s Self-Defence Law Stand Its Ground?: Improving the Stand Your Ground Law in the Murder Capital of America. *Loyola*

- Law Review*, 59, 673-721 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://law.loyno.edu/sites/law.loyno.edu/files/Ochs-FINAL\(1\).pdf](https://law.loyno.edu/sites/law.loyno.edu/files/Ochs-FINAL(1).pdf) [žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d.].;
27. Pavilionis, V. ir Merkevičius R. (1999). *Būtinoji gintis*. Vilnius: Justitia.;
28. Pozo, E. D. (2008). Retreat Does Not Equal Surrender: Defensive Deadly Force in Dwellings after *People v. Aiken*. *St. Johns Law Review*, 82, 1, 359-381 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1103&context=lawreview> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 27 d.].;
29. Spamann, H. *et al.* (2021). Judges in the Lab: No Precedent Effects, No Common/Civil Law differences. *Journal of Legal Analysis*, 13, 1, 110-126, <https://doi.org/10.1093/jla/laaa008>.;
30. Švedas, G. *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.;

Teismų praktika

31. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 26 d. nutartis byloje *District of Columbia v. Heller*, Nr. 07-290.;
32. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2006.;
33. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2010.;
34. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-428/2010.;
35. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446/2010.;
36. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520-303/2015.;
37. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-942/2015.;
38. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-788/2015.;

39. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-371-697/2018.;
40. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-689/2019.;
41. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022.;
42. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-654/2023.;
43. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-788/2024.;
44. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48-495/2024.;
45. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245-976/2024.;
46. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-788/2025.;
47. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų: Albino Antanaičio, Artūro Pažarskio, Tomo Šeškausko 2024 m. birželio 4 d. atskiroji nuomonė baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48-495/2024.;

Kiti šaltiniai

48. Archives.gov. The Virginia Declaration of Rights [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.archives.gov/founding-docs/virginia-declaration-of-rights>> [žiūrėta 2024 m. spalio 14 d.];
49. Constitutioncenter.org. 27 words: Deconstructing the Second Amendment [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://constitutioncenter.org/images/uploads/news/CNN_Aug_11.pdf [žiūrėta 2024 m. spalio 14 d.];
50. Dictionary.cambridge.org. Militia [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/militia>> [žiūrėta 2024 m. spalio 14 d.];

51. Ekalba.lt. Išgąstis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=išgąstis&p=1&d=50&i=8fde659d-9057-4a77-83a3-1b09adc64533>> [žiūrėta 2025 m. sausio 2 d.].;
52. Ekalba.lt. Sumišimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=sumišimas&p=1&d=50&i=4e80a7dd-379f-43a0-b808-fbac09c98e1c>> [žiūrėta 2025 m. sausio 2 d.].;
53. Ncsl.org. Self-Defence and 'Stand Your Ground' [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncsl.org/civil-and-criminal-justice/self-defense-and-stand-your-ground>> [žiūrėta 2025 m. vasario 14 d.].;
54. Senate.gov. Constitution of the United States [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm>> [žiūrėta 2024 m. spalio 10 d.].;
55. Usconcealedcarry.com. What Is 'Stand Your Ground'? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.usconcealedcarry.com/blog/what-is-stand-your-ground/>> [žiūrėta 2025 m. kovo 4 d.].;
56. Usconcealedcarry.com. What Is Duty to Retreat Law? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.usconcealedcarry.com/blog/what-is-a-duty-to-retreat-law/>> [žiūrėta 2025 m. kovo 4 d.].;
57. Worldpopulationreview.com. Gun Ownership by Country 2025 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/gun-ownership-by-country>> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].

Santrauka

Būtinoji gintis Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Lietuvoje

Matas Džeraldas Dagys

Šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančius veiksnius ir šių veiksnių raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute bei esminius būtiniosios ginties elementus Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose identifikuojant ir įvertinant teorines ir praktines problemas bei veiksnių ir elementų įtaką joms. Galimų sprendimų Lietuvos būtiniosios ginties instituto reglamentavimo ir modelio tobulinimui pateikimas.

Įgyvendindamas tikslui pasiekti keliamus uždavinius autorius nagrinėja būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančius veiksnius bei šių veiksnių raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute. Atskleidžia skirtingų būtiniosios ginties modelių Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes lemiančių veiksnių istorinį kontekstą bei teorinį ir praktinį įgyvendinimą. Nustatyto ir aptaria būtiniosios ginties egzistavimui būtinas sąlygas ir jų raišką Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties modeliuose. Aptaria būtiniosios ginties teisėtumo svarbą ir pasireiškimą Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų būtiniosios ginties institutuose. Pateikia galimus sprendimus ir rekomendacijas Lietuvos būtiniosios ginties instituto reglamentavimo ir modelio tobulinimui.

Išvadose autorius pateikia pagrindinius JAV valstijose įtvirtintus būtiniosios ginties modelius lemiančius veiksnius, nurodant šių veiksnių teigiamus ir neigiamus aspektus, saugomas vertybes ir prioritetus. Taip pat, autorius nurodo šių veiksnių galimą įtaką ir naudą Lietuvos būtiniosios ginties institutui. Aptariant JAV būtiniosios ginties modelius formuojančių veiksnių raišką Lietuvos būtiniosios ginties institute autorius nurodo esminę problematiką susijusią su Lietuvos būtiniosios ginties institutu ir jo įgyvendinimu.

Remiantis tyrime pateikiamomis išvadomis autorius formuoja pasiūlymus Lietuvos būtiniosios ginties modelio tobulinimui.

Summary

Self-Defense in the United States of America and Lithuania

Matas Džeraldas Dagys

The objective of this research is to analyze the factors influencing the characteristics of self-defense models in the United States and the manifestation of these factors within the Lithuanian self-defense doctrine. Additionally, it aims to identify and evaluate the essential elements of self-defense in both Lithuania and the United States by assessing theoretical and practical challenges, as well as the impact of these factors and elements on such challenges. Furthermore, the research seeks to propose potential solutions and recommendations for improving the regulation and structural model of the self-defense doctrine in Lithuania.

To achieve this objective, the author examines the factors shaping the distinctive characteristics of self-defense models in the United States and explores how these factors are reflected in the Lithuanian legal framework governing self-defense. The study explores the historical context, as well as the theoretical and practical implementation of different self-defense models in the United States. It identifies and discusses the essential conditions for the lawful exercise of self-defense and how these are expressed within both the Lithuanian and United States legal systems. The study also addresses the legal significance and interpretation of self-defense legitimacy in both jurisdictions. Finally, the study presents potential legal reforms and policy recommendations aimed at improving the Lithuanian self-defense model and its regulatory framework.

In the conclusion, the author outlines the key factors shaping the self-defense models adopted across various United States jurisdictions, highlighting their positive and negative aspects, the values they aim to protect, and the priorities they represent. The analysis also includes an assessment of the possible influence and benefits of these factors for the Lithuanian self-defense doctrine. By analyzing how U.S. self-defense principles are reflected in the Lithuanian context, the author identifies core issues related to the implementation and conceptual clarity of the Lithuanian self-defense framework.

Based on the conclusions of the study, the author formulates specific proposals for the improvement of Lithuania's self-defense model.